

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Matěj Dědina

Pojem spotřebitele v evropském a českém právu

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. PhDr. David Elischer Ph.D.

Katedra občanského práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): červen 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že předloženou diplomovou práci jsem vypracoval samostatně a že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a citovány. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha, 15. června 2015

Matěj Dědina

Poděkování

Na tomto místě bych především rád poděkoval za vstřícnost, pomoc a cenné rady při výběru tématu práce i při jejím psaní vedoucímu této práce, panu JUDr. PhDr. Davidu Elischerovi, Ph.D.

Za podporu a trpělivost nejen při přípravě této diplomové práce, ale i během celé doby studia bych chtěl osobně poděkovat rodičům a svému partnerovi.

Motto

„Je to jistě jen iluze svobody, necháme-li zápasiti slabého v nerovném boji se silným, nevšimáme-li si nerovnosti podmínek, jde-li člověk s holýma rukama do boje o zachování života s kapitálovým obrněncem.“

prof. Emil Svoboda
Ideové základy občanského práva, 1936

Obsah

| | |
|--|-----------|
| Motto | 1 |
| Obsah..... | 2 |
| 1 Úvod | 4 |
| 1.1 Hlavní cíle práce..... | 4 |
| 1.2 Poznámka k použitým metodám a dostupnosti pramenů..... | 6 |
| 2 Pojem spotřebitele v širším kontextu ochrany slabší smluvní strany..... | 7 |
| 2.1 Východiska úpravy slabší smluvní strany..... | 7 |
| 2.1.1 Konflikt zásady autonomie vůle a ochrany slabší smluvní strany..... | 8 |
| 2.2 Snaha o definici slabší smluvní strany..... | 9 |
| 2.3 Obecná úprava slabší smluvní strany v občanském zákoníku..... | 11 |
| 2.3.1 Neúměrné zkrácení, zákaz lichvy a omezení práva na náhradu škody..... | 12 |
| 2.3.2 Smlouvy uzavírané adhezním způsobem..... | 13 |
| 2.4 Zvláštní úprava slabší smluvní strany..... | 13 |
| 2.4.1 Ochrana zaměstnanců v pracovním právu..... | 14 |
| 2.4.2 Ochrana spotřebitelů..... | 15 |
| 2.4.3 Ochrana podnikatelů..... | 17 |
| 2.4.4 Ochrana nájemců bytů..... | 18 |
| 2.4.5 Ostatní případy ochrany slabších subjektů | 19 |
| 2.5 Dílčí shrnutí | 19 |
| 3 Pojem spotřebitele v evropském právu..... | 21 |
| 3.1 Historický vývoj pojmu spotřebitele v evropském právu..... | 21 |
| 3.1.1 Vývoj primárního práva..... | 21 |
| 3.1.2 Pojem spotřebitele v sekundárním právu..... | 22 |
| 3.2 Současné pojetí pojmu spotřebitele v evropském právu | 24 |
| 3.2.1 Koncept průměrného spotřebitele..... | 25 |
| 3.3 Právnícká osoba jako spotřebitel..... | 27 |
| 3.3.1 Příprava na budoucí podnikání..... | 29 |
| 3.3.2 Smíšený spotřebitelský a podnikatelský účel | 29 |
| 3.3.3 Spotřebitel a jeho vztah k obchodní společnosti..... | 30 |
| 3.4 Úvahy autora de lege ferenda..... | 31 |
| 3.5 Dílčí shrnutí | 32 |

| | | |
|----------|---|-----------|
| 4 | Pojem spotřebitele v českém právu..... | 34 |
| 4.1 | Vývoj pojmu spotřebitele od vzniku České republiky | 34 |
| 4.1.1 | Pojem spotřebitele v zákoně o ochraně spotřebitele..... | 34 |
| 4.1.2 | Generální definice v občanském zákoníku | 35 |
| 4.2 | Současná definice pojmu spotřebitele..... | 37 |
| 4.2.1 | Definice v občanském zákoníku..... | 37 |
| 4.2.2 | Definiční znaky generálního pojmu spotřebitele | 38 |
| 4.2.3 | Definice v jiných právních předpisech | 41 |
| 4.3 | Související judikatura českých soudů..... | 42 |
| 4.3.1 | Odlišení podnikatelské činnosti od spotřebitelského charakteru..... | 42 |
| 4.3.2 | Absolutní neplatnost vztahující se k pojmu spotřebitele | 42 |
| 4.3.3 | Neurčitost ujednání ve prospěch spotřebitele | 43 |
| 4.4 | Specifické postavení spotřebitele v procesním právu | 44 |
| 4.4.1 | Stávající alternativy k soudnímu řízení | 44 |
| 4.4.2 | Systém mimosoudního řešení sporů | 45 |
| 4.4.3 | Přeshraniční spory a hromadné žaloby | 46 |
| 4.5 | Úvahy autora <i>de lege ferenda</i> | 47 |
| 4.6 | Dílčí shrnutí | 48 |
| 5 | Pojem spotřebitele ve vybraných zahraničních právních řádech | 51 |
| 5.1 | Belgie | 51 |
| 5.2 | Francie..... | 52 |
| 5.3 | Velká Británie..... | 54 |
| 5.4 | Německo..... | 55 |
| 5.5 | Rakousko..... | 56 |
| 5.6 | Spojené státy americké | 57 |
| 5.7 | Japonsko..... | 58 |
| 5.8 | Dílčí shrnutí | 59 |
| 6 | Závěr | 60 |
| 7 | Použité prameny | 64 |
| | Abstrakt..... | 68 |
| | Abstract..... | 69 |
| | Klíčová slova | 70 |
| | Keywords..... | 70 |

1 Úvod

1.1 Hlavní cíle práce

Tato práce usiluje především o zhodnocení historie a současného pojetí pojmu spotřebitele, který je ústředním pojmem ochrany spotřebitele, tedy právní oblasti, která v posledních desetiletích prošla významným vývojem. S pojmem spotřebitele je spojena otázka, komu je zmíněná ochrana určena a kdo se jí může na svou obranu dovolávat. Hledání odpovědi na tuto otázku je proto hlavní ambicí předkládané práce. Klíčové bude rovněž zhodnotit, jakým směrem by se měl a mohl pojem spotřebitele vyvíjet *de lege ferenda*, a především rozhodnout, zda by se pojem měl vztahovat jen na fyzické osoby, nebo i na osoby právnické, a případně pojmenovat určitá omezení, za kterých by to bylo vhodné.

Dílčím cílem předkládané práce je analyzovat koncept slabší smluvní strany, ze které pojem spotřebitele vychází. Úvodem se proto práce zabývá tím, jak ob stojí ochrana slabší kontraktační strany vůči základním zásadám soukromého práva, dále jak a zda vůbec lze tento pojem definovat a posléze ukazuje konkrétní příklady, kterým právo přiznává postavení slabších, s akcentem na postavení spotřebitelů v právním řádu. Práce se musí v této souvislosti věnovat i kolizi zásad autonomie vůle stran a ochrany slabší smluvní strany tak, aby bylo možné nalézt mantinely přiměřené a vyvážené ochrany.

České právo neexistuje izolovaně, což o to více platí v oblasti ochrany spotřebitele, která je značně ovlivněna normotvorbou Evropské unie. Proto je jedním z hlavních cílů práce nejprve zhodnotit pojem spotřebitele v evropském právu a snažit se dojít k závěru, kam by mohla směřovat budoucí evropská právní úprava. Autor vychází z předpokladu, že evropské spotřebitelské právo vč. pojetí pojmu spotřebitele je totiž roztrženo do mnoha směrnic, proto se nabízí možnost určitého sjednocení do většího legislativního celku. Významné bude zhodnotit, zda může být ochrana oproti směrnicím rozšiřována podle zásady tzv. minimální harmonizace, nebo je účelem úpravu v rámci vnitřního trhu maximálně sjednotit pomocí metody tzv. úplné harmonizace.

V oblasti českého práva je cílem práce shrnout právní úpravu pojmu spotřebitele, nastínit jeho vývoj, související judikaturu a s ohledem na závěry z evropské úpravy navrhnout případné možné změny do budoucna.

K celkovému zhodnocení pojmu spotřebitele by v podstatné míře měla přispět i srovnávací kapitola, jež je věnována úpravě pojmu spotřebitele ve vybraných členských státech Evropské unie a okrajově zmiňuje i některé mimoevropské úpravy. Aby bylo porovnání relevantní, byly vybrány státy z oblasti právního systému kontinentálního středoevropského, románského i angloamerického. Smyslem této kapitoly je díky porovnání s českou právní úpravou zjistit, zda by se zákonodárce v případě budoucích změn nemohl či neměl inspirovat v zahraničí a pojetí pojmu spotřebitele spíše zachovat, zúžit či rozšířit.

Jakkoliv může být hmotněprávní úprava ochrany spotřebitele kvalitně propracovaná, bez efektivní veřejné procesní úpravy by šlo jen o nevymahatelné proklamace. Proto autor nechtěl procesní aspekty úplně vynechat, neboť ty významně přispívají k celkovému pojetí spotřebitele v právním řádu. Jeho zvláštní povahou je odůvodněna i odchylka při řešení některých sporů, kdy jednou ze stran řízení je spotřebitel. Dílčím cílem této práce je proto alespoň zmínit procesní aspekty, a to především s ohledem na legislativní vývoj *pro futuro*, který je v této oblasti nevyhnutelný, zejména v oblasti mimosoudního řešení sporů. Za současného stavu totiž spotřebitel často na vymáhání svých nároků rezignuje, protože z jeho pohledu je klasické soudní řízení zdlouhavé, nepružné a příliš nákladné pro spory často velmi malé hodnoty.

Celkově se tato práce zaměřuje především na soukromoprávní hledisko ochrany spotřebitele, avšak ta se uplatňuje i prostředky veřejnoprávními, a to nejen z hlediska ochrany zdraví nebo bezpečnosti výrobků, ale i částečným zasahováním do soukromoprávních vztahů. Na tyto dvě metody právní regulace proto práce nenahlíží izolovaně, neboť se vzájemně prolínají a měly by tvořit systematický celek při chápání pojmu spotřebitele a jeho ochrany.

1.2 Poznámka k použitým metodám a dostupnosti pramenů

Práce využívá především metody popisu a komparace v kapitole, která srovnává zahraniční právní úpravu. Z daného právního stavu, vývoje právního řádu a relevantní judikatury byl nastíněn možný vývoj právní úpravy do budoucna. Při interpretaci právních norem autor využívá výkladové metody logické, systematické a zejména teleologické, pokud jde o úpravu *de lege ferenda*.

Pokud není v poznámkách pod čarou u citovaných právních předpisů uváděno rozhodné znění, předpokládá, že jde o znění k datu vypracování této práce. Při práci s právními předpisy se vychází z účinné právní úpravy ke dni 15. června 2015.

Vzhledem k systematickému zařazení spotřebitelského práva do civilního kodexu je většina českých zdrojů z oblasti občanského práva hmotného, přičemž nalezení literatury v této oblasti nepředstavuje větší obtíže. Česká judikatura byla čerpána z oficiálních webových databází soudů, akademiky sestavovaných přehledů judikatury a právního systému ASPI. V případě evropské úpravy bylo postupováno obdobně; pokud jde o judikaturu Soudního dvora Evropské unie, byla využita oficiální webová databáze EUR-Lex.

Ke komparativní kapitole pojednávající o německém právu posloužila jako zdroj materiálů návštěva knihovny Právnické fakulty na univerzitě v německém Pasově. Ostatní zahraniční úpravy byly zkoumány prostřednictvím české literatury nebo internetových zdrojů, srovnávacích studií, článků apod. V podrobnostech lze odkázat na seznam použité literatury.

2 Pojem spotřebitele v širším kontextu ochrany slabší smluvní strany

Vyjasnění konceptu ochrany slabší smluvní strany je stěžejní pro pochopení pojmu spotřebitele, neboť jeho ochrana je speciálním případem ochrany slabší smluvní strany. Před zákonem jsou si sice všichni rovni, ale realita ukazuje, že v běžném životě to takto jednoduše nefunguje, protože mezi lidmi existují faktické rozdíly.¹ S nimi se právo musí vyrovnat, a právě proto se historicky vyvinul institut slabší kontraktační strany, jehož princip spočívá ve snaze zabránit silnějšímu, aby svého postavení zneužil tím, že právní řád dává slabšímu jistá oprávnění na svoji ochranu.

2.1 Východiska úpravy slabší smluvní strany

Soukromé právo je vystavěno na několika základních principech, přičemž za jeden z nejcharakterističtějších lze považovat zásadu autonomie vůle, která se ve smluvním právu projevuje zásadou smluvní svobody. Vychází se přitom z rovnosti subjektů právních vztahů,² „základní součásti architektury státu a společnosti jako celku“,³ z níž vyplývá i rovnost smluvních stran. V odborné literatuře se hovoří o tzv. rovnosti formální,⁴ jež spočívá jednak v tom, že žádnému subjektu nejsou zákonem poskytovány žádné výhody, a jednak v tom, že v soukromém právu není žádná ze stran vůči druhé v pozici nadřazenosti či naopak podřízenosti.

Již klasické civilní kodexy ve svém textu proklamovaly rovnost všech lidí⁵. Vycházelo se přitom z toho, že rovnost všech je jen jakýmsi ideálem, ke kterému se lze přibližovat, ale nikdy ho nelze dosáhnout. Profesor Zoulík⁶ uvádí, že již v těchto právních textech byly některé okruhy osob zvýhodněny či se na ně pohlíželo odlišně

¹ Srov. ELIÁŠ, Karel, HAVEL, Bohumil, BEZOUŠKA, Petr a kol. *Občanské právo pro každého: pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku*. 2. dopl. a aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 85.

² Rovnost je zakotvena v čl. 1 Listiny základních práv a svobod.

³ Viz COESTER, Michael. *Smluvní autonomie a ochrana spotřebitele*. In: TICHÝ, Luboš. *Ochrana spotřebitele*. Praha: Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2014, s. 35

⁴ Viz ZOULÍK, František. *Soukromoprávní ochrana slabší smluvní strany*. *Právní rozhledy*. 10/3, 2002, s. 109-116.

⁵ Viz § 16 ABGB: „Každý člověk má vrozená, již rozumem poznatelná práva, a nutno jej tudíž považovati za osobu. Otrockví nebo nevolnictví a k tomu se vztahující výkon moci nejsou v těchto zemích dovolena.“

⁶ Viz ZOULÍK, František, op. cit. sub 4.

a byla jim zaručena zvláštní ochrana zákona. Jako příklad poslouží nezletilci, nedospělci, osoby zbavené svéprávnosti, nasciturové či osoby nepřítomné.⁷

Historicky se ochrana slabších subjektů odehrávala především veřejnoprávní cestou, nikoliv soukromoprávní. Veřejnoprávní metoda regulace však oproti soukromoprávní využívá odlišné prostředky a směřuje ke snaze předcházet excesům *pro futuro*. Proto může hrát v soukromém právu, zejména ve vztahu k typickým soukromoprávním institutům, jako je náhrada škody či konkrétní smluvní závazky, jen velmi omezenou roli.

Současným trendem je postupná inkorporace ochrany slabších subjektů do soukromoprávních norem, neboť jen zde může mít vliv přímo na smluvní vztah – jeho vznik, obsah a případnou odpovědnost z něj plynoucí. Profesor Zoulík dále upozorňuje, že tímto „*se princip rovnosti stran jako charakteristika soukromého práva neruší, ale naopak prohlubuje, a to tím, že ochranou se kompenzují některé nerovnosti, k nimž dochází při prosazování formální rovnosti*“.⁸

2.1.1 Konflikt zásady autonomie vůle a ochrany slabší smluvní strany

Existence zásady autonomie vůle a vedle ní ochrany slabší smluvní strany vykazuje určité vnitřní napětí. Jedna je ovlivněna idejí svobody, zatímco druhá je vystavěna na solidaritě se slabšími, altruismu a snahou o zajištění faktické rovnosti v právních vztazích.⁹

Konflikt těchto základních práv při snaze uchopit ochranu slabší smluvní strany ve své judikatuře rozvádí Ústavní soud. Ve stěžejním rozsudku¹⁰ při úvahách o vyrovnání se s faktickou nerovností zdůrazňuje na prvním místě respekt k ochraně autonomie vůle jako zcela elementární podmínku fungování materiálního právního státu, a to i s ohledem na dřívější masové porušování této základní svobody jednotlivce. Říká, že „*přesto však ochrana autonomie vůle nemůže být absolutní tam, kde existuje jiné základní právo jednotlivce nebo ústavní princip či jiný ústavně aprobovaný veřejný zájem, které jsou způsobilé autonomii vůle proporcionálně omezit*“.

⁷ Viz § 21 a 22 ABGB.

⁸ Viz ZOULÍK, František, op. cit. sub 4, s. 110.

⁹ Srov. SELUCKÁ, Markéta. *Ochrana spotřebitele v soukromém právu*. 1. vyd. Praha: Beck, 2008, s. 11.

¹⁰ Viz náleží Ústavního soudu ze dne 6.11.2007, sp. zn. II. ÚS 3/06.

Za tento druhý princip Ústavní soud v citovaném judikátu označuje ochranu osoby, která konala s důvěrou v určitý jinou stranou prezentovaný skutkový stav, přičemž důvěru považuje za elementární kategorii sociálního života. Důvěru zároveň spojuje s principem právní jistoty, jež představuje jednu ze složek právního státu, a právě princip právního státu je oním principem, který působí proti principu autonomie vůle. Podle Ústavního soudu je pak nutné v konkrétních případech „*najít praktickou konkordanci mezi oběma protikladně působícími principy tak, aby zůstalo zachováno maximum z obou, a tak, aby výsledek byl slučitelný s obecnou představou spravedlnosti*“.¹¹ Obě zásady by tak vedle sebe měly smysluplně koexistovat a přispívat tak k obecné ideji spravedlnosti.

Hledání této ideální a harmonické rovnováhy je úkolem nejen pro moc soudní, ale zejména zákonodárnou, a to při tvorbě legislativy, jejímž cílem je ochrana slabší smluvní strany.

2.2 Snaha o definici slabší smluvní strany

Vymezení slabší strany je klíčové pro závěr, na koho se můžou s tím související ochranná ustanovení vztahovat. Stěžejní bude definovat onu nevýhodu, která dělá ze strany „běžné“ stranu slabší a pro niž si zaslouží speciální právní ochranu. Právní řád s žádnou definicí nepřichází, proto je třeba vycházet z judikatury a především odborné literatury.

Profesor Zoulík se ve svém článku¹² pokouší najít kritéria, podle kterých by to bylo možné určit. Nejprve ale negativně vymezuje ta, která se pro zobecnění pojmu nehodí. Jako první okolnost vylučuje *případy způsobující oslabení nebo zbavení vůle*, které jsou ryze individuální a dopadají na ně ustanovení občanského zákoníku zdánlivých právních jednání.¹³

Mimoprávní kritéria, jako jsou *rozdíly mezi strany hospodářského, majetkového, společenského, mocenského nebo politického charakteru*, ačkoliv právě tyto aspekty faktickou nerovnost způsobují, nelze dostatečně přesně kvantifikovat a tedy ani zobecnit v pojem slabší smluvní strany.

¹¹ Ibid.

¹² Viz ZOULÍK, František, op. cit. sub 4.

¹³ Srov. § 511 a násl. zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Častým rysem je také okolnost, kdy jedna ze stran uzavírá určitý druh smluv pravidelně, má propracovaný systém, *je tedy profesionálem a činí tak výdělečně, zatímco druhá strana je pouhým odběratelem či amatérem*, který nemá v daném oboru tolik zkušeností. Takový jev je typický zejména při uzavírání spotřebitelských smluv. Intenzita mezi profesionalitou a laickostí odběratele je v různých situacích rozdílná, proto nemůže vést ke kýžené definici. Navíc v některých případech může být princip obrácen a v nevýhodě se vyskytne dodavatel, který bude závislý na svém odběrateli.

Jiným nabízeným řešením je konstatování, že v postavení slabšího je ta *strana, která má méně možností*. Typicky půjde o klienta vůči bance nebo nájemce vůči pronajímateli, avšak řekněme u smlouvy o dílo může mít v jednom případě méně možností zhotovitel a v jiném případě objednatel. Proto ani takové kritérium nemůže být rozhodující.

Poslední možností je definovat pojem slabší smluvní strany *pomocí zásad*, které se s ochranou slabších pojí a které se typicky projevují v úpravě zvláštní části, tedy u příslušných smluvních typů. Hovoříme o zásadě poskytovat úplné informace, kterou se vyrovnává handicap nezkušenosti a neprofesionality slabší smluvní strany. S ochranou slabších souvisí i ochrana života, zdraví a bezpečnosti, jež je sice uplatňována především metodou veřejnoprávní regulace, ale využije se i v soukromém právu, např. v odpovědnosti za vady. V některých případech se uplatňuje zákaz diskriminace (typicky v pracovním právu), princip důvěry rozvinutý judikaturou Ústavního soudu citovanou výše¹⁴ nebo zásada dobré víry.

I když je pojem slabší strany běžně v právní literatuře i praxi používán, nelze dojít k jednoznačné definici. Za přípuštění výjimek lze však shrnout, že půjde o osobu (v některých případech i právnickou), která je vůči druhé straně v určité nevýhodě¹⁵. Ona nevýhoda je spatřována zejména v její pozici ve smluvním vztahu, v nedostatku profesionality, v omezené informovanosti a v jednání pod určitým hospodářským tlakem.

¹⁴ Op. cit. sub 10.

¹⁵ Viz ZOULÍK, František, op. cit. sub 4.

2.3 Obecná úprava slabší smluvní strany v občanském zákoníku

Jak bylo uvedeno, právní řád slabší smluvní nikterak nedefinuje, přesto však judikatura i legislativa s tímto konceptem běžně pracuje. Konkrétně v českém civilním kodexu je základ ochrany slabší strany zakotven v jeho obecné části¹⁶. Předmětné ustanovení, které se stalo po rekodifikaci novinkou v pozitivním právu, říká, že „*kdo jako podnikatel vystupuje vůči dalším osobám v hospodářském styku, nesmí svou kvalitu odborníka ani své hospodářské postavení zneužít k vytváření nebo k využití závislosti slabší strany a k dosažení zřejmé a nedůvodné nerovnováhy ve vzájemných právech a povinnostech stran*“. Ve druhém odstavci je zakotvena vyvratitelná domněnka, že „*slabší stranou je vždy osoba, která vůči podnikateli v hospodářském styku vystupuje mimo souvislost s vlastním podnikáním*“. Podle důvodové zprávy¹⁷ tato obecná úprava nemíří jen na ochranu spotřebitele, byť ta je ve druhém odstavci akcentována, ale sleduje ochranu generální povahy. Toto ustanovení je základní a od jeho maximy se odvíjí podrobnější úprava ochrany slabší strany ve čtvrté části zákoníku, která upravuje především závazky.

Těžiště úpravy slabších však leží ve smluvním právu, především tam, kde se střetává profesionál s laikem. Přitom se vychází z domněnky, že „*každá svéprávná osoba má rozum průměrného člověka i schopnost užívat jej s běžnou péčí a opatrností a že to každý od ní může v právním styku důvodně očekávat*“.¹⁸ Zákonodárce tedy přistupuje k objektivizovanému pohledu, kdy každý může ve styku s jinou osobou důvodně předpokládat, že se jedná o osobu průměrné inteligence, která jedná s běžnou pečlivostí a opatrností.

Naopak odlišná je situace, když se někdo „*veřejně nebo ve styku s jinou osobou přihlásí k odbornému výkonu jako příslušník určitého povolání nebo stavu. Tím dává najevo, že je schopen jednat se znalostí a pečlivostí, která je s jeho povoláním nebo stavem spojena. Jedná-li bez této odborné péče, jde to k jeho tíži*“.¹⁹ Po osobě, která se takto chová, lze důvodně požadovat, aby také jednala s využitím těch nadprůměrných znalostí i dovedností a s takovou neobvyklou pečlivostí, jakou vyžaduje ona profese

¹⁶ Viz § 433 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

¹⁷ Viz důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník – Zvláštní část, K § 433. Poslanecká sněmovna. PSP [online]. 2011 [cit. 2015-06-14]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=362&ct1=0>

¹⁸ Srov. § 4 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

¹⁹ Srov. § 5 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

nebo onen stav. Nechová-li se taková osoba tak, jak vyžaduje lex artis, musí nést případné následky.²⁰

Slabším je však obecně i ten, kdo se ocitne vůči jinému v závislém postavení²¹ nebo pokud se neobejde bez pomoci druhých. Proto občanské právo reflektuje i tyto situace a obsahuje speciální ustanovení na ochranu nezletilých,²² osob stížených duševní poruchou,²³ obětí domácího násilí²⁴ nebo zdravotně postižených.

2.3.1 Neúměrné zkrácení, zákaz lichvy a omezení práva na náhradu škody

Občanský zákoník nově zahrnuje i institut *laesio enormis* (neúměrné zkrácení). Jeho základem je situace, kdy jedna ze smluvních stran využije či zneužije postavení té druhé, v důsledku čehož se vzájemná plnění ocitnou ve výrazné disproporci.²⁵ Zákonodárce se inspiroval v zahraničních právních úpravách (např. v rakouském, švýcarském, italském nebo quebeckém občanském zákoníku) i v návrhu československého občanského zákoníku z r. 1937.²⁶ V úpravě tohoto institutu se odráží zásada ekvivalence a spravedlnosti i princip, že „v závazkovém právu mají být vzájemná práva a povinnosti vyvážená, a tudíž být i ve shodě s obecnou morálkou“.²⁷

Ustanovení § 1796 se nově věnuje také lichvě. V dřívějším občanském zákoníku výslovná úprava chyběla a v případě lichevního jednání se mohlo postupovat jen cestou rozporu s dobrými mravy, což se v praxi zejména v oblasti nebankovních a spotřebitelských úvěrů jevílo jako nedostačující. Podle nové úpravy „je neplatnou smlouva, při jejímž uzavírání někdo zneužije tísně, nezkušenosti, rozumové slabosti, rozrušení nebo lehkomyšlnosti druhé strany a dá sobě nebo jinému slíbit či poskytnout

²⁰ Viz důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník – Zvláštní část, K § 4 a 5. Poslanecká sněmovna. PSP [online]. 2011 [cit. 2015-06-14]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=362&ct1=0>.

²¹ Viz ELIÁŠ, Karel, op. cit. sub 1.

²² Srov. § 31 a násl. zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

²³ Např. nápomoc při rozhodování v situacích, kdy osobě duševní porucha působí obtíže – viz § 45 a násl. zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

²⁴ Srov. § 751 a násl. zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník – zvláštní ustanovení proti domácímu násilí.

²⁵ Viz § 1793 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník: „Zavází-li se strany k vzájemnému plnění a je-li plnění jedné ze stran v hrubém nepoměru k tomu, co poskytla druhá strana, může zkrácená strana požadovat zrušení smlouvy a navrácení všeho do původního stavu, ledaže jí druhá strana doplní, oč byla zkrácena, se zřetelem k ceně obvyklé v době a místě uzavření smlouvy. To neplatí, pokud se nepoměr vzájemných plnění zakládá na skutečnosti, o které druhá strana nevěděla ani vědět nemusela.“

²⁶ Zde byl institut znám též jako zkrácení přes polovici.

²⁷ Viz důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník – Zvláštní část, K § 1782 až 1784.

Poslanecká sněmovna. PSP [online]. 2011 [cit. 2015-06-14].

Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=362&ct1=0>.

plnění, jehož majetková hodnota je k vzájemnému plnění v hrubém nepoměru“. Jde tedy o typický příklad ochrany slabší smluvní strany.

Úprava uvedených dvou institutů se vztahuje jen na přirozené osoby nepodnikající; výslovně je stanoveno, že úprava lichvy a neúměrného zkrácení se nevztahuje na podnikatele, který uzavřel smlouvu při svém podnikání.

Podle ustanovení § 2898 se nepřihlíží k ujednání, které předem vylučuje nebo omezuje slabší strany na náhradu jakékoliv újmy, přičemž náhrady se nelze v takovém případě ani platně vzdát.

2.3.2 Smlouvy uzavírané adhezním způsobem

Dalším institutem upraveným v občanském zákoníku²⁸ s cílem zabránit silnější straně jednostranně „vnutit“ slabšímu partnerovi smluvní podmínky, jejichž obsah neměl možnost reálně ovlivnit, je úprava tzv. adhezních smluv, přesněji řečeno smluv uzavíraných adhezním²⁹ způsobem. Obsahuje-li tak například taková „*smlouva doložku, kterou lze přečíst jen se zvláštními obtížemi, nebo doložku, která je pro osobu průměrného rozumu nesrozumitelná, je tato doložka platná, nepůsobí-li slabší straně újmu nebo prokáže-li druhá strana, že slabší straně byl význam doložky dostatečně vysvětlen*“.³⁰ Existenci nepřijatelných ujednání v adhezních smlouvách postihuje zákon sankcí neplatnosti.

2.4 Zvláštní úprava slabší smluvní strany

Kromě obecné úpravy slabší smluvní strany, která je v českém prostředí upravena téměř výhradně v občanském zákoníku, se tento institut uplatní i v jiných právních odvětvích či oblastech. Tato kapitola se zaměřuje na úpravu typických příkladů využití institutu slabší smluvní strany mimo občanský zákoník s tím, že vzhledem k předmětu této práce se nejvíce zabývá ochranou spotřebitele.

²⁸ Viz § 1798 a násl. zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

²⁹ Etymologie slova adhezní vychází z toho, že jedna strana smlouvu navrhne a druhá strana buď podmínky přijme - odtud plyne termín „adhezní“ - anebo je odmítne; jinou variantu nemá.

³⁰ Viz § 1800 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

2.4.1 Ochrana zaměstnanců v pracovním právu

Typickým příkladem ochrany slabších je pracovní právo, které se historicky vyvinulo z potřeby chránit slabší stranu pracovního vztahu (tedy zaměstnance)³¹ a do dnešních dnů je jeho ochranná funkce považována za jednu z nejdůležitějších. Z pojetí pracovněprávního vztahu a definice závislé práce³² jednoznačně vyplývá, že zaměstnanec je organizačně podřízen zaměstnavateli. Tato skutečnost má nepochybně vliv na autonomii vůle, smluvní volnost i rovnost stran, protože z ekonomického i sociálního pohledu je zaměstnanec slabší smluvní stranou. S vědomím veřejného zájmu na fungování ekonomiky, životního standardu obyvatel a snahy o zachování sociální rovnováhy ve společnosti³³ je proto úkolem pracovního práva vyvážit faktickou nerovnost mezi subjekty pracovněprávního vztahu.

V této souvislosti se v pracovněprávní teorii hovoří o zásadě tzv. *flexicurity* (ze spojení anglických slov *flexibility* a *security*). Cílem tohoto vyjádření je najít ideální rovnováhu mezi ochranou zaměstnance, tedy ekonomicky a sociálně slabší smluvní strany, a flexibilitou pro zaměstnavatele tak, aby pracovní trh byl pro něj dostatečně pružný.

Těžiště regulace, která omezuje smluvní autonomii ve prospěch snahy o vyrovnání rozdílné síly v postavení zaměstnance a zaměstnavatele, leží v úpravě pracovní smlouvy, jejích povinných náležitostí, ochraně před libovůlí zaměstnavatele při výpovědi, ale i v rovnosti odměňování či zákazu diskriminace. Smluvní svoboda je omezena maximálním rozsahem pracovní doby, institutem minimální mzdy nebo ochranou zdraví a bezpečnosti při práci. S pracovním právem je do značné míry provázána i oblast sociálního zabezpečení.

Pracovněprávní ochrana zaměstnanců se však neomezuje jen na individuální pracovní smlouvy, ale upravuje i tzv. kolektivní smlouvy, které jsou středobodem kolektivního vyjednávání. To je na úrovni podniků zaručeno právem sdružovat se a odborově organizovat jak na ústavní³⁴, tak mezinárodní úrovni, a to především

³¹ Srov. BĚLINA, Miroslav a kol. *Pracovní právo*. 6. vyd. 2014. Praha: C.H. Beck, 2014, 464 s.

³² Viz § 2 odst. 1 zákoníku práce: „Závislou prací je práce, která je vykonávána ve vztahu nadřízenosti zaměstnavatele a podřízenosti zaměstnance, jménem zaměstnavatele, podle pokynů zaměstnavatele a zaměstnanec ji pro zaměstnavatele vykonává osobně.“

³³ Srov. HŮRKA, Petr. *Pracovní právo*. 2. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015, 575 s.

³⁴ Srov. čl. 27 Listiny základních práv a svobod.

úmluvami Mezinárodní organizace práce. Na úrovni státu se odehrává sociální dialog, který je však spíše politickým aspektem kolektivního vyjednávání než právním.

2.4.2 Ochrana spotřebitelů

Charakteristickou oblastí, ve které našla zásada ochrany slabší smluvní strany svůj výraz, je ochrana spotřebitele. Ta se sice na evropském kontinentě začala plně rozvíjet až s rozvojem vnitřního trhu Evropské unie a jejího práva, potřeba ochrany zde existuje od nepaměti, neboť prodávající se při obchodu vždy snažil využít svého silnějšího postavení. Mario Tenreiro z Evropské komise³⁵ s nadsázkou konstatuje: *„Potřeba ochrany spotřebitele při uzavírání smluv je stará jako svět sám. První spotřebitelská smlouva byla uzavřena mezi ženou a hadem: had prodal ženě jablko na základě klamavé reklamy, výrobek neměl vlastnosti tvrzené prodávajícím a ve smlouvě bylo ujednání, které vylučovalo jakoukoli odpovědnost hada za škodu způsobenou vadným zbožím. Jak víte, všichni dodnes trpíme v důsledku této pradávné újmy.“*

V současné době chápe Ústavní soud východiska spotřebitelské ochrany jako postulát, podle něhož se spotřebitel ocitá ve fakticky nerovném postavení s profesionálním dodavatelem, *„a to s ohledem na okolnosti, za nichž dochází ke kontraktaci, s ohledem na větší profesionální zkušenost prodávajícího, lepší znalost práva a snazší dostupnost právních služeb a konečně se zřetelem na možnost stanovovat smluvní podmínky jednostranně cestou formulářových smluv“*.³⁶

Při těchto vztazích přichází podnět k uzavření smlouvy zpravidla od ekonomicky silnějšího podnikatele za situace, kdy spotřebitel není na uzavření smlouvy připraven, často je využíván moment překvapení a jeho nezkušenost, spotřebitel mnohdy nemá na místě samém možnost porovnat jakost a cenu nabídky s jinými nabídkami, je vůči profesionálovi v informační nevýhodě atd. Profesionální kontrahent se tak ocitá ve faktické převaze, proto je společným znakem této kogentní právní úpravy snaha cestou práva vyrovnat faktickou nerovnost mezi subjekty

³⁵ TENREIRO, M. *Conclusions on The Integration Of Directive 93/13*. In: The National Legal Systems [Online]. Překlad z: VÍTOVÁ, Blanka. *Nepřiměřená ujednání ve spotřebitelských smlouvách po rekodifikaci soukromého práva*. Vyd. 2. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 225.

³⁶ Srov. náleží Ústavního soudu ze dne 5. června 2009, sp. zn. I. ÚS 342/09.

spotřebitelských vztahů, a to formou proporcionálního omezení autonomie vůle tak, jak bylo popsáno shora u slabší smluvní strany.

Zmíněná specifika vztahů mezi spotřebiteli a podnikateli se projevují především v úpravě tzv. spotřebitelských smluv, terminologicky správně smluv uzavíraných se spotřebiteli.³⁷ Těmi rozumíme takové kontrakty, které uzavírá na jedné straně podnikatel a na straně druhé spotřebitel. V žádném případě nejde o speciální smluvní typ; rozhodující totiž není předmět takové smlouvy, nýbrž vymezení smluvních stran. Typicky se bude jednat o kupní smlouvy, smlouvy o dílo či o úvěru, ale jako spotřebitelskou si lze představit i smlouvu inominátní³⁸ či příkazní.

Ochrana spotřebitele je výrazně ovlivněna evropským právem, kde se začala rozvíjet v 70. letech v době, kdy masová výroba a způsob odbytu výrobků narušily rovnost v těchto vztazích natolik, že vznikl pojem spotřebitele jako slabší smluvní strany. Argumentovalo se tím, že spotřebitel již není schopen se dobře na trhu orientovat, protože nemá dostatečné znalosti k rozhodnutí a při vyjednávání s podnikatelem se ocitá v nerovném postavení.³⁹ Konkrétní nároky spotřebitelů jsou upraveny výhradně v sekundárním právo, konkrétně ve směrnících.

V českém prostředí se začala plně uplatňovat až po novele občanského zákoníku s účinností od roku 2001,⁴⁰ která po vzoru evropské legislativy zavedla právní úpravu spotřebitelských smluv. Ve výše uvedeném judikátu⁴¹ jde však Ústavní soud při výkladu dokonce tak daleko, že přiznává právo na spotřebitelskou ochranu i na vztahy vzniklé před nabytím oné novely občanského zákoníku. Tvrdí, že jde o *“de facto spotřebitelské vztahy, neboť, materiálně nahlíženo, pozice kontrahenta uzavírajícího smlouvu před nabytím účinnosti tohoto zákona se nikterak nelišila od pozice spotřebitele uzavírajícího smlouvu již v režimu spotřebitelských smluv”*.

Úprava spotřebitelských smluv v recentní úpravě občanského zákoníku⁴² je obsažena v obecné části závazkového práva, a to ve třech oddílech. První se vztahuje na

³⁷ Pokud se v textu bude objevovat pojem spotřebitelské smlouvy, má jím autor na mysli ve shodě s úpravou v občanském zákoníku smlouvy uzavírané se spotřebiteli.

³⁸ Viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. března 2012, sp. zn. 33 Cdo 4114/2010.

³⁹ Viz TICHÝ, Luboš. *Pojem spotřebitele jako smluvní strany v evropském a českém právu*. In: Spotřebitelská legislativa EU a její implementace do práva členského a kandidátského státu. Praha: CEFRES, 2001., s. 139.

⁴⁰ Novela provedená zákonem č. 367/2000 Sb., o změně občanského zákoníku.

⁴¹ Op. cit. sub 10.

⁴² Srov. § 1810 a násl. zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

všechny spotřebitelské smlouvy, další na distanční smlouvy, tedy ty uzavírané na dálku a mimo obchodní prostory, a poslední oddíl se věnuje smlouvám o dočasném užívání ubytovacích zařízení (tzv. timesharing).

Vzhledem k rozsahu spotřebitelské ochrany a jejího významu na evropském vnitřním trhu se tato ochrana neomezuje jen na soukromoprávní úpravu, ale jde i cestou veřejnoprávní regulace, která se vyvinula historicky dříve. Ochrana spotřebitele neřeší jen disproporce mezi smluvními stranami, ale má mnohem více aspektů, jako je bezpečnost výrobků, povinnosti podnikatelů při prodeji, dohled nad obchodními praktikami, úkoly veřejné správy v oblasti dozoru a další, které se uplatňují právě veřejnoprávní metodou regulace.

2.4.3 Ochrana podnikatelů

Dosud jsme hovořili o spotřebitelích jako fyzických osobách při nákupu zboží nebo služeb pro osobní potřebu. Podle současného pojetí nemůže osoba, která vystupuje a jedná jako podnikatel, být spotřebitelem, proto se na ni nemůže vztahovat spotřebitelská ochrana.⁴³ Civilní kodex však upravuje také obecnou úpravu slabší smluvní strany, kterou lze za splnění podmínek vztáhnout i na vztah mezi dvěma podnikateli.⁴⁴ Posouzení, kdy silnější podnikatel zneužije svého hospodářského postavení či kvality odborníka, bude vždy věcí konkrétních okolností případu⁴⁵ a nepochybně rozvíjeno i v budoucí, dosud neexistující judikatuře.

Ve vztahu k ochraně slabší smluvní strany – podnikatele přichází v úvahu i soutěžní právo, které je zajišťováno zejména prostředky veřejné moci. Generální klauzule je obsažena v § 2976 občanského zákoníku,⁴⁶ přičemž následuje demonstrativní výčet konkrétních jednání, u kterých se nekalosoutěžní jednání předpokládá. Oblast soutěžního práva je upravena hojně také v legislativních aktech Evropské unie, jejíž cílem je zajištění fungování jednotného vnitřního trhu. S ochranou

⁴³ A *contrario* k definici v § 419 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

⁴⁴ Viz § 433 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

⁴⁵ Srov. ČERNÁ, Stanislava, Stanislav PLÍVA a kol. *Podnikatel a jeho právní vztahy*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova. Právnická fakulta, 2013, 156 s.

⁴⁶ „Kdo se dostane v hospodářském styku do rozporu s dobrými mravy soutěže jednáním způsobilým přivodit újmu jiným soutěžitelům nebo zákazníkům, dopustí se nekalé soutěže.“

slabší smluvní strany souvisí také snaha zamezit zneužití dominantního postavení, přičemž generální klauzule je upravena ve Smlouvě o fungování Evropské unie.⁴⁷

Ačkoliv se soutěžní právo uplatňuje především veřejnoprávní metodou, jeho podrobná úprava nerovnost mezi podnikateli v konkurenčním prostředí připouští, díky čemuž můžeme formulovat závěr, že i mezi podnikateli lze hovořit o slabší smluvní straně.

2.4.4 Ochrana nájemců bytů

Bydlení patří mezi základní životní potřeby každého člověka, proto nemůže být pochyb o tom, že při zajišťování bytových potřeb je třeba nájemci poskytnout určitou jistotu, kompenzovat závislost na pronajímateli a tím i nerovnost v jejich postavení.

Historicky se tato ochrana poskytovala opět veřejnoprávní cestou. Na území České republiky se začala rozvíjet za první světové války v rámci válečného zákonodárství⁴⁸ a týkala se především zákazu zvyšování nájemného. Nedostatek bytů pokračoval i po válce, prohloubil se během hospodářské krize a nebyl překonán ani po druhé světové válce. Za tak dlouhé období se ochrana stala již téměř trvalou součástí právního řádu, která však postupně doznávala určitých změn.

S obnovením volného trhu v porevolučním období naopak regulace nájemného začala ustupovat deregulaci s tím, že ochrana nájemníků se zaručuje jinými prostředky. Ty představuje např. podstatné omezení libovůle pronajímatele jednostranně ukončit nájemní vztah vymezením taxativních důvodů, přechod nájmu v případě smrti nájemce, pravidla placení oprav a údržby bytu, limitace výše jistoty na nájemné či oprávnění nájemce bydlet se členy domácnosti apod.⁴⁹

Tržní ceny nájemného s sebou však přináší pro určité sociální skupiny obyvatel problémy s placením mnohdy nedostižné výše nájmu, proto je úlohou státu, aby tuto nepříznivou situaci řešil např. vyčleněním části bytového fondu pro účely sociálního bydlení. Opět se však dostáváme z roviny právní do roviny spíše politické, která není předmětem zkoumání této práce. Lze však shrnout, že nájemce je oproti pronajímateli

⁴⁷ Viz čl. 102 Smlouvy o fungování Evropské unie: „S vnitřním trhem je neslučitelné, a proto zakázané, pokud to může ovlivnit obchod mezi členskými státy, aby jeden nebo více podniků zneužívaly dominantního postavení na vnitřním trhu nebo jeho podstatné části.“

⁴⁸ Op. cit. sub 4.

⁴⁹ Více viz § 2235 a násl. zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník – zvláštní ustanovení o nájmu bytu a nájmu domu.

v typickém postavení slabší smluvní strany, které je odůvodněno předmětem nájmu jako základní životní potřeby.

2.4.5 Ostatní případy ochrany slabších subjektů

Výčet uvedených příkladů není vyčerpávající, pojednává však o nejtýpějších případech, při nichž se setkáváme se slabší smluvní stranou. Příkladem dalších případů ochrany slabší smluvní strany může být např. vztah mezi advokátem a klientem, kdy klient je odkázán na advokátovu odbornost, kvalifikaci i spolehlivost. Na advokáta jsou proto kladeny dodatečné povinnosti, jako je odpovědnost za způsobenou škodu⁵⁰ vč. povinného pojištění, povinnost mlčenlivosti, chránit a prosazovat práva a oprávněné zájmy klienta, jednat čestně a svědomitě apod. Obdobně je tomu s odpovědností za újmu v případě notářů.⁵¹

Speciální ochranu zajištěnou např. úpravou bankovního tajemství a povinností pojištění vkladů si zaslouží i klient banky při svěření svých finančních prostředků bance. Některým profesím je uložena povinnost povinného pojištění obdobně jako např. v advokacii a i tímto prostředkem dochází k ochraně slabší strany.

2.5 Dílčí shrnutí

Institut slabší smluvní strany lze chápat jako výjimku ze zásad autonomie vůle a rovnosti subjektů, na kterých je soukromé právo vystavěno. Ve skutečnosti je však takový postoj formalistický, protože rovnost subjektů je nutné vykládat jako rovnost faktickou. Pokud dojde v určitých případech k vychýlení rovnosti nepoměrně ve prospěch jedné smluvní strany, aplikuje se ochrana slabší smluvní strany s cílem faktickou nerovnost vyrovnat. V případě hledání této rovnováhy je podle Ústavního soudu potřeba nakládat s protikladně působícími principy tak, aby zůstalo zachováno maximum z obou, a to tak, aby výsledek byl slučitelný s obecnou představou spravedlnosti.

I když pojem slabší smluvní strany nelze jednoznačně definovat, za přípuštění výjimek lze shrnout, že půjde o osobu (v některých případech i právnickou), která je vůči druhé straně v určité nevýhodě. Ona nevýhoda je spatřována zejména v její pozici

⁵⁰ Podrobnosti viz § 24 a násl. zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii.

⁵¹ Podrobnosti viz § 57 zákona č. 358/1992 Sb., notářský řád.

ve smluvním vztahu, v nedostatku profesionality, v omezené informovanosti a v jednání pod určitým hospodářským tlakem. Ani pozitivní právo s žádnou definicí slabší smluvní strany nepřichází, ačkoliv na mnoha místech s touto ochranou počítá. Pro přehlednost je třeba rozdělit ochranu slabší smluvní strany na obecnou a zvláštní.

Obecně je slabším ten, kdo se neobejde bez pomoci druhých. Historicky se nejdříve v civilních kodexech vyvinula ochranná ustanovení nezletilých, osob stížených duševní poruchou, zdravotně postižených nebo nově i obětí domácího násilí.

Základ právní úpravy však leží ve smluvním právu. Generální ochrana slabší strany je v českém civilním právu upravena zásadou zákazu zneužití kvality odborníka ani svého hospodářského postavení k využití závislosti slabší strany. Dále se nově setkáme s institutem neúměrného zkrácení a zákazu lichvy, kterou bylo dosud velmi těžké prokázat. Do obecného pojetí slabších patří i úprava smluv uzavíraných adhezním způsobem, byť směřují především k ochraně spotřebitele.

Z konkrétních právních odvětví či institutů, které s ochranou slabší smluvní strany počítají, je třeba na prvním místě zmínit pracovní právo a vztah zaměstnance a zaměstnavatele, který je výrazně vychýlený ve prospěch zaměstnavatele. Další typickou oblastí je ochrana spotřebitele, jejíž východiskem je postulát, podle něhož se spotřebitel ocitá ve fakticky nerovném postavení s profesionálním dodavatelem. Neméně důležitou je speciální úprava nájmu bytu, která je ospravedlněna zejména povahou bydlení jako základní životní potřeby každého člověka. Chránit je třeba v některých případech i slabšího podnikatele, přičemž zde se uplatní obecná úprava slabších v občanském zákoníku a zpracovaná úprava soutěžního práva.

3 Pojem spotřebitele v evropském právu

Pojem spotřebitele se stal předmětem zájmu evropského práva ve větší míře v 70. letech minulého století s rozvojem ochrany spotřebitele tak, jak ji chápeme dnes. V této době se totiž v tehdejší západní Evropě rozvinula velkovýroba standardizovaných výrobků, jejich komercializace, distribuční síť spojená s rozmachem nadnárodních společností, masová spotřeba a odcizení vztahu mezi spotřebitelem a obchodníkem, a to vše současně se zvýšením kupní síly spotřebitelů.⁵² Za této nové situace se spotřebitel dostal do nepoměrně slabšího a nevýhodného postavení oproti podnikateli, na což začalo reagovat evropské právo prostřednictvím regulace na vnitřním trhu.

3.1 Historický vývoj pojmu spotřebitele v evropském právu

V roce 1975 přijala Rada tehdejšího Evropského hospodářského společenství Předběžný program o ochraně spotřebitele a informační politice,⁵³ který se stal prvním základním dokumentem rozvíjejícím ochranu spotřebitele v tehdeším Evropském společenství. Na tento dokument navázal Akční plán Komise, jenž položil základní pilíře spotřebitelské ochrany uplatňované do dnešní doby.⁵⁴ Následně se začala ochrana spotřebitele projevat v primárním i sekundárním právu.

3.1.1 Vývoj primárního práva

V primárním právu se poprvé objevily články na ochranu spotřebitele až v Jednotném evropském aktu (1986), přičemž samostatná kapitola, která upravila ochranu spotřebitele jako jednu ze samostatných politik, byla obsažena v Maastrichtské smlouvě (1992). O další ustanovení na ochranu spotřebitele se rozrostla Amsterodamská smlouva (1997).

V současné době je v primárním právu po Lisabonské smlouvě (2009) ochrana spotřebitele zakotvena na mnoha místech a je deklarována jako jedna z hlavních pravomocí, které se uplatňují prostřednictvím sdílené pravomoci. Ochrana spotřebitelů

⁵² Srov. PIZZIO, Jean-Pierre. *Francouzský zákonodárny systém o ochraně spotřebitele*. In: Spotřebitelská legislativa EU a její implementace do práva členského a kandidátského státu. Praha: CEFRES, 2001., s. 51.

⁵³ Srov. *Council Resolution of 14 April 1975 on a preliminary programme of the European Economic Community for a consumer protection and information policy*

⁵⁴ Celkem pojmenováno 5 práv: právo na ochranu zdraví a bezpečnosti; právo na ochranu hospodářských zájmů; právo na náhradu utrpěné škody; právo na informace a vzdělání; právo sdružovat se k ochraně svých zájmů.

je značně provázána s hospodářskou soutěží, která se považuje za jeden z nástrojů k podpoře ochrany spotřebitelů. Zajištění vysoké úrovně ochrany spotřebitelů je také součástí Listiny základních práv Evropské unie.⁵⁵ Přesto však primární právo s žádným centrálním pojmem spotřebitele nepřichází a definice je ponechána vždy příslušným sekundárním aktům Unie.

3.1.2 Pojem spotřebitele v sekundárním právu

Sekundární právo je však v oblasti ochrany spotřebitele roztrženo do mnoha směrnic⁵⁶, které definují spotřebitele každá samostatně, protože neexistuje žádná generální definice. V literatuře je mnohdy evropské spotřebitelské právo považováno za nesystematické, fragmentované a tvořené vesměs ad hoc přijímanými akty, které mají odstraňovat konkrétní překážky na vnitřním trhu.⁵⁷

Proto byly od roku 2004 započaty práce na přezkumu spotřebitelského práva,⁵⁸ které pokračovaly předložením Zelené knihy o přezkumu spotřebitelského *acquis* v roce 2007. Předkladatelé zdůrazňují, že jejím „zastřešujícím cílem je dosažení skutečného spotřebitelského vnitřního trhu s nastolením správné rovnováhy mezi vysokou úrovní ochrany spotřebitele a konkurenceschopností podniků při současném zajištění přísného dodržování zásady subsidiarity. V ideálním případě by mělo být možné na jeho konci říci spotřebitelům z EU: Nezáleží na tom, kde se v EU nacházíte nebo kde v EU nakupujete, vaše základní práva jsou stejná.“⁵⁹

Vyvrcholením přezkumu bylo předložení směrnice o právech spotřebitelů⁶⁰ (2011), která byla později přijata v odlišném znění. Přezkum ukázal, že dosud aplikovaná metoda minimální harmonizace vedla k výrazným odchylkám v úpravách jednotlivých členských států, proto byl nastolen nový trend principu úplné harmonizace,

⁵⁵ K vývoji primárního práva blíže viz ELISCHER, David. In: DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 285.

⁵⁶ Seznam směrnic autor záměrně neuvádí, protože pro obecné pojetí pojmu spotřebitele není nutné uvádět jejich výčet. Ty, u kterých je to třeba, budou dále v textu uvedeny.

⁵⁷ Viz ŠMEJKAL, Václav, NAVRÁTIL, Petr. *Každý spotřebitel, nebo jen občan EU: kdo je chráněn spotřebitelským právem EU?*. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica. 2013, roč. 2013, č. 2, s. 68.

⁵⁸ Do procesu přezkumu spotřebitelského *acquis* zařadila Evropská komise tyto směrnice: 85/577/ES (prodej mimo obchodní provozovnu), 90/314/EHS (souborné zájezdy), 93/13/EHS (nepřiměřené smluvní podmínky), 94/47/ES (timesharing), 97/7/ES (dálkový prodej), 98/6/ES (označování zboží cenami), 98/27/ES (žaloba na zdržení se protiprávního jednání) a 99/44/ES (prodej spotřebního zboží a záruky) – viz Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR. [online]. 2007 [cit. 2015-06-13]. Dostupné z: <http://www.mpo.cz/dokument5630.html>

⁵⁹ Srov. Zelená kniha o přezkumu spotřebitelského *acquis* ze dne 08.02.2007 KOM (2006) 744.

⁶⁰ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/83/EU o právech spotřebitelů, kterou se mění směrnice 93/13/EHS a 1999/44/ES a zrušuje směrnice 85/577/EHS a 97/7/ES.

jenž nenechává tedy členským státům žádný manévrovací prostor pro případné zvýšení ochrany spotřebitele. Tendencí bylo sjednotit úroveň ochrany spotřebitele v rámci vnitřního trhu, eliminovat jeho fragmentaci a odstranit rozdíly národních úprav.

Cíl spatřovaný v jednotnosti vnitřního trhu je na jednu stranu pochopitelný, na druhou stranu takový přístup vede ke snížení standardu ochrany v některých státech (např. ve Francii či Velké Británii), kde je standard ochrany spotřebitele tradičně vysoký. Oproti původnímu návrhu Evropské komise směrnice proto doznala v rámci legislativního procesu výrazných změn v tomto ohledu, přičemž princip úplné harmonizace byl prosazen jen ve specifických případech (při uzavírání distančních smluv a těch sjednaných mimo obchodní prostory) a ve zbytku směrnice se uplatňuje princip minimální harmonizace.⁶¹

Jednou z alternativ budoucího vývoje evropského soukromého práva je přijetí návrhu evropského občanského zákoníku.⁶² Ten navazuje na tendenci úplné harmonizace, nicméně převzal úzké vymezení pojmu spotřebitele, kterého považuje za fyzickou osobu, která jedná primárně za účelem mimo svoji obchodní, podnikatelskou či profesní činnost.⁶³

Lze tedy předpokládat, že uvedený vývoj bude pokračovat i do budoucna a evropská legislativa bude usilovat o rozšíření principu úplné harmonizace. Dosavadní povaha směrnic na ochranu spotřebitele je spojena s vertikální metodou (revize konkrétních institutů v samostatných směrnicích; kazuistický přístup), přičemž *pro futuro* se počítá spíše využití metody horizontální (přijetí ideálně jedné směrnice pro celé spotřebitelské *acquis*).⁶⁴

Pro skutečně efektivní sjednocení evropského práva v oblasti ochrany spotřebitele by však bylo možné neuvažovat o dalších směrnicích, nýbrž vytvoření jednotného nařízení ve formě Evropského spotřebitelského kodexu, který by mohl zcela

⁶¹ Jeden příklad za všechny: čl. 8 směrnice Rady 93/13/EHS o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách: „Členské státy mohou přijmout nebo ponechat v platnosti přísnější ustanovení slučitelná se Smlouvou v oblasti působnosti této směrnice, aby zajistily nejvyšší stupeň ochrany spotřebitele.”

⁶² Draft Common Frame of Reference. Viz *Evropská komise* [online]. [cit. 2015-06-14]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/dcf_r_outline_edition_en.pdf.

⁶³ Z angličtiny: “any natural person acting primarily for the purposes which are not related to his or her trade, business or profession”

⁶⁴ Tato metoda byla již uplatněna částečně u směrnice Evropského parlamentu a Rady 2005/29/ES o nekalých obchodních praktikách a směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/83/EU o právech spotřebitelů.

nahradit právní úpravu na úrovni členských států.⁶⁵ Pokud je však tato úvaha vůbec realizovatelná, hovoříme o velmi dlouhém horizontu, přičemž rozhodnutí by bylo především politické. Z právního pohledu by bylo zásadní se vyrovnat se zásahem do rozdílných národních civilních úprav a opuštění případných výjimek v členských státech, které zohledňují národní specifika. Podle názoru autora by zavedení takového řešení bylo pro jednotnou ochranu spotřebitelů sice do značné míry komplikované, ale z hlediska sjednocení pravidel jediné skutečně efektivní.

3.2 Současné pojetí pojmu spotřebitele v evropském právu

Právo Evropské unie neobsahuje žádnou obecnou definici spotřebitele, která by se uplatnila napříč spotřebitelským právem.⁶⁶ Vymezení pojmu je ponecháno jednotlivým směrnícím, přesto se však definice ve většině případů podobají a lze shrnout, že spotřebitelem právo EU rozumí fyzickou osobu kontrahující zboží či služby od obchodníka s účelem, který se netýká její profesionální nebo podnikatelské činnosti.⁶⁷ Podle směrnice o právech spotřebitelů (2011)⁶⁸ je spotřebitelem „fyzická osoba, která ve smlouvách, na které se vztahuje tato směrnice, jedná za účelem, který nelze považovat za její obchodní činnost, podnikání, řemeslo nebo povolání“. Obdobnou definici zvolila i dříve směrnice o nekalých obchodních praktikách (2005)⁶⁹.

Profesor Tichý⁷⁰ zobecňuje, že podle evropského práva je spotřebitelem jednotlivec, který jedná nikoliv jako podnikatel či obchodník a který uspokojuje své vlastní nebo rodinné potřeby zbožím nebo jinými výkony. Zásadním je pojem fyzické osoby, tedy jednotlivce, jehož jednání se nevztahuje k živnostenské nebo profesní činnosti.

Zobecnění je však spíše teoretické a mezi definicemi ve směrnících existují rozdíly, které je možné odůvodnit povahou chráněných zájmů. Tak například směrnice v oblasti pojišťovacího, bankovního práva, práva cenných papírů a směrnice o zájezdech chrání smluvní stranu nezávisle na tom, zda jedná za soukromým nebo

⁶⁵ Srov. ELISCHER, David, op. cit. sub 55, s. 286.

⁶⁶ Oproti úpravě v České republice, jak bude nastíněno dále v textu.

⁶⁷ Srov. ŠMEJKAL, Václav op. cit. sub 57, s. 68.

⁶⁸ Viz čl. 2 odst. 1 směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/83/EU o právech spotřebitelů.

⁶⁹ Viz čl. 2 písm. a) směrnice Evropského parlamentu a Rady 2005/29/ES o nekalých obchodních praktikách .

⁷⁰ Viz TICHÝ, Luboš, ARNOLD, Rainer, ZEMÁNEK, Jiří a kol. Evropské právo. 5. vyd. Praha: C.H. Beck, 2014, 756 s.

profesním účelem. Právní úprava ochrany života a zdraví ve směrnici o odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku poskytuje ochranu i profesionálům. Uvedené jsou spíše výjimky, většina „klasických“ soukromoprávních směrnic chránících hospodářské zájmy spotřebitele definuje spotřebitele jako fyzickou osobu, jež jedná za účelem osobní spotřeby, nikoliv tedy v rámci svého profesního nebo podnikatelského zájmu.

Pokud jde o vlastnosti spotřebitele, při jejich posuzování je třeba vycházet z období uzavření smlouvy. Nerozhodné je, pokud je účel právního úkonu později smluvními stranami změněn, například tak, že nejdříve byla věc určena k výdělečné činnosti, posléze ji však kupující hodlá využívat k soukromým účelům.⁷¹

Ačkoliv nikde v primárním právu nelze nalézt bezprostřední vazbu mezi spotřebitelem a Evropskou unií, lze spotřebitele⁷² rozdělit do níže uvedených skupin právě podle jejich osobního vztahu k Unii. Tak existuje i trojí kategorie občanů, kteří mají rozdílný přístup k ochranným ustanovením: První skupinou jsou všichni spotřebitelé bez ohledu na vazbu k EU (např. většina směrnic chránících tzv. pasivního spotřebitele, ochrana před nekalými praktikami, obchodními sděleními, nebezpečnými výrobky, vadným plněním apod.). Druhou skupinou jsou legální rezidenti v EU (jde o více aktivní spotřebitele, kteří se angažují – např. v případě směrnice o tzv. timeshare, spotřebitelském úvěru či přístup k platebnímu účtu). Třetí skupinu představují občané EU (ochrana se vztahuje výslovně na občana EU – např. poplatky za studium, studentské slevy na jízdné v celé EU, nárok na pomoc v hmotné nouzi apod. – jde o nejvyšší standard vyhrazený pro občany).

3.2.1 Koncept průměrného spotřebitele

Mezi jednotlivými spotřebiteli existují rozdíly v jejich informovanosti, vzdělání či schopnostech odolávat reklamnímu tlaku prodejců. Proto právo (především evropské, a to v souvislosti s právem nekalé soutěže) přichází s konceptem průměrného spotřebitele, jehož účelem je najít průnik vlastností různých typů spotřebitelů tak, aby bylo možné vymezit běžného, průměrného spotřebitele.

Koncept se začal rozvíjet po roce 1975, kdy se na spotřebitele nahlíželo jako na zranitelnou, nezkušenou a neinformovanou osobu, která není schopna prosadit své

⁷¹ Ibid.

⁷² Srov. ŠMEJKAL, Václav op. cit. sub 57, s. 68.

zájmy na trhu s profesionály. Po přijetí Jednotného evropského aktu v roce 1987 došlo ke změně pojetí modelu a přiklonění se ke konceptu samostatného spotřebitele-občana, který se jej snaží nabádat, aby využil schopnosti sám sebe bránit a chránit. Vychází se z přesvědčení, že vnitřní trh potřebuje schopné, informované a zodpovědné spotřebitele⁷³

V současnosti uvedený koncept rozvíjí ve svém textu směrnice o nekalých obchodních praktikách⁷⁴ (2005) a deklaruje, že z tohoto pojmu vychází při stanovení rozsahu právní úpravy. Podle preambule za něj považuje „*spotřebitel, který má dostatek informací a je v rozumné míře pozorný a opatrný, s ohledem na sociální, kulturní a jazykové faktory*“. Pokud je tedy některá obchodní praktika zaměřena na určitou skupinu spotřebitelů, je třeba měřit „nekalost“ praktiky optikou průměrného člena této skupiny.

Účelem směrnice je však také předcházet zneužívání spotřebitelů, kteří jsou svým charakterem obzvláště zranitelní. „*Zaměřuje-li se určitá obchodní praktika na určitou skupinu spotřebitelů, jako jsou například děti, je žádoucí, aby se dopad takové obchodní praktiky hodnotil z pohledu průměrného člena dané skupiny.*“ Kritériem pro určení zvláštní zranitelnosti je podle směrnice duševní nebo fyzická slabost, věk či důvěřivost.

Literatura však operuje i s pojmem „svědomitého“ spotřebitele⁷⁵ jako určitého hlediska pro měření jeho potřeb a zájmů, které je třeba chránit a uspokojit. Spotřebitel je tak evropským právem obecně chápán jako kritická, aktivní, chápající, pozorná a informovaná osoba, přičemž se nekladou vysoké nároky na znalosti spotřebitele nebo jeho schopnost se informovat. Tento přístup poukazuje, že spotřebitelská ochrana musí mít své limity a přílišná ochrana spotřebitelovy lehkovážnosti a nezodpovědnosti by byla nežádoucí.⁷⁶

V některých právních řádech je však preferován pohled na průměrného spotřebitele jako na pasivní osobu, která je slabá a důvěřivá, což vede k větší právní ochraně. Jde o typické pojetí skandinávského práva, které je signifikantní i pro německé nebo rakouské prostředí.

⁷³ Srov. COESTER, Michael. *Smluvní autonomie a ochrana spotřebitele*. In: TICHÝ, Luboš. *Ochrana spotřebitele*. Praha: Centrum právní komparistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2014, s. 36.

⁷⁴ Viz směrnice Evropského parlamentu a Rady 2005/29/ES o nekalých obchodních praktikách.

⁷⁵ Viz TICHÝ, Luboš, op. cit. sub 70.

⁷⁶ Viz ELISCHER, David, op. cit. sub 55, s. 294.

3.3 Právnícká osoba jako spotřebitel

Jednou ze zásadních koncepčních otázek při aplikaci spotřebitelského práva je rozhodnutí, zda aplikovat ochranu spotřebitele i na právnické osoby soukromého práva. Směrnice na ochranu spotřebitele mají většinou charakter minimální harmonizace a obecně tak nevyklučují přísnější vnitrostátní úpravu, tedy ani rozšíření spotřebitelské ochrany na právnické osoby. Zastánci rozšíření přitom vychází z přesvědčení, že právnické osoby by neměly být bez dalšího vyloučeny z ochrany před nekalými smluvními ujednáními, praktikami podomních prodejců, záruk na zboží nebo ochrany při distančním nákupu. Jejich ekonomická síla totiž není o tolik větší, než je tomu u běžného spotřebitele.⁷⁷

Preambule směrnice o uvádění finančních služeb pro spotřebitele na trh na dálku⁷⁸ (2002) v bodě 29 přímo stanoví, že nebrání členským státům v rozšíření ochrany poskytované na neziskové organizace a osoby využívající finanční služby s cílem stát se podnikateli. Obdobně směrnice o právech spotřebitelů⁷⁹ (2011) v bodě 13 preambule členským státům umožňuje rozhodnout, že uplatňování pravidel stanovených touto směrnicí rozšíří i na právnické nebo fyzické osoby, které nejsou „spotřebiteli“ ve smyslu této směrnice, jako jsou například nevládní organizace a začínající nebo malé a střední podniky.

Pravidlu restriktivních definic spotřebitele se vymyká směrnice o souborných službách pro cesty, pobyty a zájezdy⁸⁰ (1990), jež považuje za spotřebitele *“osobu, která si koupí nebo se zaváže, že si koupí, soubor služeb (hlavní smluvní strana) nebo jakákoli osoba, jejímž jménem se hlavní smluvní strana zavazuje ke koupi souboru služeb (ostatní příjemci) nebo jakákoli osoba, na kterou hlavní smluvní strana nebo ostatní příjemci převedou soubor služeb (příjemce)”*. Důvodem odlišné definice spotřebitele je, aby jím byla rozuměna take právnická osoba.⁸¹

Leč ochranu nelze rozšiřovat absolutně, neboť přílišná ochrana by mohla být z hlediska evropského práva v rozporu s požadavky vnitřního trhu. V rozsudku Komise

⁷⁷ Viz ELISCHER, David, op. cit. sub 55, s. 292.

⁷⁸ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2002/65/ES o uvádění finančních služeb pro spotřebitele na trh na dálku.

⁷⁹ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/83/EU o právech spotřebitelů.

⁸⁰ Směrnice Rady 90/314/EHS o souborných službách pro cesty, pobyty a zájezdy.

⁸¹ Viz ONDŘEJ, Jan a RŮŽIČKA, Květoslav. *Spotřebitelské smlouvy a ochrana spotřebitele: ekonomické, právní a sociální aspekty*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2013, s. 15.

vs. Řecká republika a Francie⁸² (2000) Soudní dvůr označil rozšíření ochrany spotřebitele nad standard směrnic jako nesprávnou implemetaci, ačkoliv byla předmětná směrnice o odpovědnosti za vadné výrobky⁸³ založena na principu minimální harmonizace. Za důvod pro tento závěr považoval Dvůr narušení vnitřního trhu.

Podobně restriktivní byl i v rozsudku Idealservice⁸⁴ (1999) při aplikaci směrnice o nepřiměřených ujednáních (podmínkách) ve spotřebitelských smlouvách⁸⁵ (1993). V souladu s textem směrnice Soudní dvůr dovodil, že pojem spotřebitele je podle směrnice třeba vykládat tak, že zahrnuje výlučně fyzické osoby. Odkazem na rozsudek Oceano Grupo⁸⁶ (1998) potom generální advokát přebírá další argumenty spočívající ve slabším postavení fyzické osoby, naopak právnické osoby se nenacházejí ve stejném postavení, takže není důvod jim poskytovat zvláštní ochranu a odchylku od smluvní volnosti je nutno vykládat restriktivně.⁸⁷

Nad rozsudkem se po jeho vydání zamýšlel ve svém článku docent Salač⁸⁸ a upozornil na argumentaci španělské vlády, která v řízení zazněla. Ta připouští, že i právnická osoba (obchodní společnost) by mohla být považována za spotřebitele a že nic nebrání tomu, aby členské státy při její implementaci (v souladu s principem minimální harmonizace) rozšířily pojetí spotřebitele i na osobu právnickou za předpokladu, že takové rozšíření bude opodstatněné a dostatečně srozumitelné.

Naopak v rozsudku Di Pinto⁸⁹ (1989) Soudní dvůr přiznal členských státům v národních předpisech oprávnění rozšířit ochranu spotřebitele také na vztahy mezi obchodníky navzájem při prodeji podniku, pokud jde o implementaci směrnice o ochraně spotřebitele při smlouvách ujednávaných mimo obchodní provozovnu⁹⁰ (1985), i když směrnice s tímto výslovně nepočítá a omezuje ochranu jen na fyzické

⁸² Rozsudek Soudního dvora (pátého senátu) ze dne 25. dubna 2002, Komise Evropských společenství proti Řecké republice, č.j. C-154/00 a rozsudek Soudního dvora (pátého senátu) ze dne 25. dubna 2002, Komise Evropských společenství proti Francouzské republice, č.j. C-52/00.

⁸³ Směrnice Rady 85/374/EHS o sblížení právních a správních předpisů členských států týkajících se odpovědnosti za vadné výrobky.

⁸⁴ Rozsudek Soudního dvora (třetího senátu) ze dne 22. listopadu 2001, Cape Snc proti Idealservice Srl a Idealservice MN RE Sas proti OMAI Srl, spojené věci č.j. C-541/99 a C-542/99.

⁸⁵ Směrnice Rady 93/13/EHS o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách.

⁸⁶ Rozsudek Soudního dvora ze dne 27. června 2000, Oceano Grupo Editorial SA proti Roció Murciano Quintero a dalším, spojené věci č.j. C-240/98 až C-244/98.

⁸⁷ Převzato z: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I – obecná část (§ 1 – 654): komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, 1. sv.

⁸⁸ Viz SALAČ, Josef. *ESD: Právnická osoba není spotřebitelem ve smyslu směrnice 93/13/EHS*. In: Soudní rozhledy, 2002, č. 3, s. 115.

⁸⁹ Rozsudek Soudního dvora (prvního senátu) ze dne 14. března 1991, Patrice Di Pinto, č.j. C-361/89.

⁹⁰ Směrnice Rady 85/577/EHS o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených mimo obchodní prostory.

osoby.⁹¹ Vychází se z faktu, že spotřebitelem může být obchodník, který činí “neběžný”, výjimečný právní úkon, jenž nespadá do jeho běžné podnikatelské činnosti. *A contrario* by tedy v případě “běžného” úkonu za spotřebitele považován být nemohl.

I když je judikatura Soudního dvora v této věci poměrně nejednotná, za převažující se považuje pojetí spotřebitele jen jako fyzické osoby. Zůstává však otázkou, zda je takové koncepčně správné. Nepodnikající právnické osoby jsou mnohdy ve stejném postavení jako klasický spotřebitel, jde o neprofesionály v ekonomicky slabším postavení, jsou v pozici slabší smluvní strany, často jsou s nimi uzavírány formulářové smlouvy apod.

Na tomto místě je však třeba zmínit, že v odborné literatuře existují i názory, které další rozšiřování pojmu spotřebitele striktně odmítají. Příkladem je stať německého profesora Drehera, který oponuje požadavku na další rozšíření spotřebitelské ochrany tím, že přílišná ochrana způsobuje erozi soukromého práva, je založena na manipulaci a podcenění občana.⁹²

3.3.1 Příprava na budoucí podnikání

Naopak ustálená je judikatura v případě, kdy osoba, která ještě není podnikatelem, ale připravuje se na své budoucí podnikání, například při nájmu nebytových prostor pro svoji budoucí kancelář, není považována za spotřebitele. Takový závěr plyne z rozhodnutí Benincasa⁹³ (1995), ve kterém Dvůr konstatoval, že jen smlouvy za účelem uspokojení vlastních osobních potřeb jednotlivce spadají pod ustanovení určená k ochraně spotřebitele jako hospodářsky slabší strany. V případě kontraktů, jejichž účelem je obchodní či profesní aktivita, *byť by byla plánovaná pouze do budoucna*, se neztrácí žádným způsobem její profesní či obchodní charakter

3.3.2 Smíšený spotřebitelský a podnikatelský účel

S různými názory se lze setkat při rozhodování, zda je za spotřebitelský možné považovat právní úkon, při němž bude kupovaný výrobek či pořizovaná služba částečně sloužit spotřebiteli pro osobní potřebu a částečně k podnikání (např. advokát, který

⁹¹ Ibid, viz čl. 2 směrnice.

⁹² Srov. DREHER, Meinrad. *Der Verbraucher — Das Phantom in den opera des europäischen und deutschen Rechts?*. JuristenZeiten. 1997, č. 4, s. 167 – 178.

⁹³ Rozsudek Soudního dvora (šestého senátu) ze dne 3. července 1997, Francesco Benincasa proti Dentalkit Srl., č.j. C-269/95.

nakupuje automobil nebo počítač pro osobní potřebu domácnosti i pracovní účely v kanceláři). Lze si představit čtyři možnosti řešení: takové transakce nikdy nepovažovat za spotřebitelské; nebo jen za předpokladu, že osobní účel převažuje; nebo jen tehdy, pokud podnikatelský účel je zanedbatelný; či je považovat vždy za spotřebitelské.⁹⁴

Obdobným případem se zabýval Soudní dvůr EU v případě Gruber,⁹⁵ přičemž dovedl, že je-li smlouva uzavírána částečně pro soukromé a částečně pro podnikatelské účely, nejedná se o spotřebitelskou smlouvu. Výjimkou je situace, kdy podnikatelský účel je k celkovému rozsahu dotčené transakce zanedbatelný; ovšem nestačí převládající spotřebitelských charakter. Toto rozhodnutí bylo po svém vydání kritizováno, neboť do té doby převládal názor, že rozhodujícím by měl být převažující účel.⁹⁶

3.3.3 Spotřebitel a jeho vztah k obchodní společnosti

Povahou vedlejšího závazku k hlavnímu vycházejícímu z podnikatelské činnosti se zabýval Soudní dvůr EU v případě Dietzinger⁹⁷ (1996). Jádrem sporu spočívalo ve výkladu směrnice o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených mimo obchodní prostory⁹⁸ (1985). Soudní dvůr dospěl k závěru, že ručitelský závazek, který byl uzavřen fyzickou osobou nejednající v rámci podnikatelské činnosti, nespadá do působnosti směrnice, pokud zajišťuje splacení dluhu vycházejícího z podnikatelské činnosti dlužníka hlavního závazkového vztahu. Obdobně judikoval Soudní dvůr i v ručení většinovým společníkem či jednatelem za dluhy obchodní společnosti.

Problémy může vyvolávat i otázka, zda přiznat povahu spotřebitele fyzické osobě s vazbami na společnost. Ve sporu Feichter vs. Česká spořitelna⁹⁹ bylo konstatováno, že fyzická osoba mající úzké profesionální nebo podnikatelské vazby na společnost (je-li například jednatelem nebo vlastní většinový podíl), nemůže být považována

⁹⁴ Srov. *The notion of 'consumer' in EU law*. Evropský parlament [online]. 2013 [cit. 2015-06-07]. Dostupné z: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2013/130477/LDM_BRI\(2013\)130477_REV1_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2013/130477/LDM_BRI(2013)130477_REV1_EN.pdf)

⁹⁵ Rozsudek Soudního dvora (druhého senátu) ze dne 20. ledna 2005, Johann Gruber proti Bay Wa AG., č.j. C-464/01.

⁹⁶ Viz LAVICKÝ, Petr, op. cit. sub 84, s. 1601.

⁹⁷ Rozsudek Soudního dvora (pátého senátu) ze dne 17. března 1998, Bayerische Hypotheken- und Wechselbank AG proti Edgard Dietzinger, č.j. C-45/96.

⁹⁸ Směrnice Rady 85/577/EHS o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených mimo obchodní prostory.

⁹⁹ Rozsudek Soudního dvora (prvního senátu) ze dne 14. března 2013, Česká spořitelna, a.s. proti Gerald Feichter, č.j. C-419/11.

za spotřebitele, pokud poskytuje směnečné rukojemství za vlastní směnku vystavenou k zajištění závazků této společnosti ze smlouvy o úvěru.

3.4 Úvahy autora *de lege ferenda*

Je rozumné se přiklonit k názoru, že pojem spotřebitele by měl být v rámci Evropské unie jednotný, a to jak v rámci práva Evropské unie, tak v rámci členských států. Samozřejmě lze připustit odchylky pro konkrétní právní vztahy, jejichž povaha to odůvodňuje, autor má však na mysli sjednocení obecného pojetí spotřebitele.

Evropské právo nyní vychází z koncepce spotřebitele jako fyzické osoby a obdobný názor zastává i judikatura Soudního dvora Evropské unie, i když ta není zcela jednotná. Podle názoru autora je taková koncepce značně zavádějící, neúplná a nepostihuje podstatu měnícího se práva na ochranu spotřebitele. Spotřebitelská ochrana vychází ze zásady ochrany slabší smluvní strany, jejíž smyslem je vyrovnávat faktickou nerovnost v právních vztazích. Tato nerovnost se však ve spotřebitelském právu neprojevuje jen při uzavírání smluv s fyzickými osobami, ale i některými právníckými osobami, jejichž ekonomická síla je srovnatelná s možnostmi fyzických osob. Mluvíme především o spolcích (v české úpravě dříve občanských sdruženích), obecně prospěšných společnostech, neziskových organizacích (ekonomický pojem) či společnostech se statutem veřejné prospěšnosti.

Významným argumentem je i dosud stále převládající princip minimální harmonizace, který členskými státy umožňuje ochranu rozšířit nad rámec textu směrnice. Ve dvou citovaných směrnících přímo sama preambule (a to dokonce i v případě nedávno přijaté směrnice o právech spotřebitelů z roku 2011) vnitrostátního zákonodárce „nabádá“, že může za spotřebitele považovat i právnícké osoby, jako jsou nevládní organizace a začínající nebo malé a střední podniky.

Na druhou stranu je však třeba vzít v úvahu i opačný argument, který autor práce nerozporuje a který představuje zajištění fungování vnitřního trhu. Bylo by skutečně nežádoucí, pokud by v různých státech bylo pojetí spotřebitele diametrálně odlišné. Takové disproporce lze však snadno odstranit tím, že evropská legislativa opustí restriktivní přístup k pojmu spotřebitele a zahrne do něj i vybrané právnícké osoby. Podle názoru autora by to měly být především právnícké osoby se statutem veřejné

prospěšnosti, spolky či společenství vlastníků jednotek. U těchto osob lze totiž nepochybně spatřovat faktickou nerovnost ve vztazích s profesionálními podnikateli.

Komplikovanější by podle názoru autora bylo rozšíření i na některé právnické osoby při výkonu podnikatelské činnosti, protože jednak by bylo obtížné určit kritérium velikosti, do které ještě tuto osobu chránit, jednak v těchto případech se presumuje při právním jednání profesionalita. Ochrana spotřebitele je výrazem neprofesionality, odborníky tedy není možné ani žádoucí chránit prostředky ochrany spotřebitele. K vyrovnávání případných nerovností ve vztazích mezi podnikateli slouží jiné instituty, které byly nastíněny v úvodní kapitole o ochraně slabší kontraktační strany.

3.5 Dílčí shrnutí

V primárním právu se úprava spotřebitelské ochrany objevila poprvé v 70. letech a od té doby se stala jednou ze stěžejních unijních politik. Ačkoliv je dnes na jednotném trhu ochrana spotřebitele velmi rozšířená a podrobně upravená, neexistuje obecná definice osoby spotřebitele ani v primárním, ani v sekundárním právu. Úprava je tedy ponechána každé směrnici samostatně, což činí situaci značně nepřehlednou.

Lze však shrnout, že evropské právo považuje za spotřebitele téměř výhradně fyzickou osobu, která jedná mimo rámec své profesionální činnosti (i když se konkrétní pojmy mnohdy liší – většinou se profesionální činností myslí obchodní činnost, podnikání, řemeslo nebo povolání). Při posuzování vlastností a schopností běžných spotřebitelů vychází evropské právo z konceptu tzv. průměrného spotřebitele, na něhož nahlíží jako na informovanou osobu, která je v rozumné míře pozorná a opatrná.

Nejspornější otázkou zůstává, zda by měla být ochrana spotřebitele přiznána i některým právnickým osobám. Převažující povaha směrnic je koncipována na základě principu minimální harmonizace, což umožňuje členským státům ochranu rozšířit. I přesto však Soudní dvůr Evropské unie v některých případech, kdy této možnosti členské státy využily, považoval takové rozšíření v rozporu s textem směrnice a odkázal při tom na fungování vnitřního trhu. Dvůr se podobně restriktivně vyjádřil i v případě posuzování právních úkonů smíšeného účelu (zároveň spotřebitelský i podnikatelský charakter) a úkonů fyzické osoby, které jsou činěny v rámci přípravy na budoucí povolání.

S ohledem na provedený přezkum spotřebitelského *acquis* lze do budoucna očekávat sjednocení spotřebitelské ochrany a tím (snad) i pojmu spotřebitele do větších legislativních celků na principu horizontálním, přechod k uplatňování metody úplné harmonizace a případně přijetí jednotného Evropského spotřebitelského kodexu pro celou Evropskou unii. Jehož ambicí by bylo nahradit vnitrostátní právní úpravy jednotnou úpravou, i když poslední jmenované řešení by v současnosti narazilo na výrazné právní i politické komplikace.

V úvahách *de lege ferenda* se autor přiklání k názoru, aby byl rozsah spotřebitelské ochrany rozšířen pojmem spotřebitele i na vybrané právnické osoby, zejména neziskového charakteru či různé organizace a spolky sdružující občany – fyzické osoby. Jejich postavení totiž není o mnoho silnější oproti klasickému spotřebiteli, proto by právo na tuto situaci měl zareagovat snahou o vyrovnaní této faktické nerovnosti. Sporná je i otázka, zda ochranu poskytovat ochranu i malým a středním podnikatelům. S ohledem na obtížné vymezení této skupiny právnických osob a obtíže při rozpoznávání povahy společnosti v právních úkonech se autor přiklání k názoru, že by jim ochrana spotřebitele být přiznána neměla s ohledem na jejich profesionální a ziskový charakter. Nic však samozřejmě nebrání využití např. institutu slabší smluvní strany, který lze nepochybně uplatnit i ve vztazích mezi podnikateli.

4 Pojem spotřebitele v českém právu

Tato kapitola se snaží analyzovat pojem spotřebitele z pohledu českého práva a judikatury, vč. zhodnocení jeho vývoje, a navrhuje možné změny do budoucna.

4.1 Vývoj pojmu spotřebitele od vzniku České republiky

Před rokem 1989 se český právní řád ochranou spotřebitele nezabýval a ani žádný právní předpis neobsahoval jeho definici, proto se budeme zabývat vývojem posledních přibližně 25 let.

4.1.1 Pojem spotřebitele v zákoně o ochraně spotřebitele

Poprvé se definice spotřebitele objevila s rozpadem České a Slovenské Federativní Republiky od 1. ledna 1993, a to v té době ve zcela novém zákoně o ochraně spotřebitele.¹⁰⁰ V kontextu doby přechodu k plně rozvinutému výkonnému tržnímu hospodářství šlo o úpravu inspirovanou vyspělými tržními ekonomikami, kde je ochrana slabších akcentována a spatřována jako veřejný zájem. Předkladatelé konstatovali, že těžiště spočívá v soukromoprávní oblasti, kterou veřejnoprávní úprava doplňuje, ovšem tento zákon se zabývá toliko veřejnoprávní stránkou ochrany spotřebitele. V té souvislosti zdůrazňuje výhody této metody regulace jako např. možnost ukládat sankce za správní delikty.

Zákon ve své původní podobě rozuměl v § 2 pod pojmem spotřebitele „*fyzickou osobu, která nakupuje výrobky nebo užívá služby pro přímou osobní spotřebu fyzických osob, zejména pro sebe a pro příslušníky své domácnosti*“. Zároveň bylo dále stanoveno, že „*spotřebitelem je i právnická osoba, která nakupuje výrobky nebo užívá služby pro svoji vlastní potřebu, pokud vystupuje vůči prodávajícímu obdobně jako fyzická osoba uvedená*“ v předchozí větě.

Podle předkladatelů zákona měl být pro definici rozhodující nákup výrobků či využívání služeb pro přímou osobní spotřebu, nikoli za účelem prodeje. Výčet je pouze demonstrativní, neboť spotřebitelem se podle důvodové zprávy¹⁰¹ rozumí rovněž fyzická osoba, která nakupuje výrobky i pro jiné použití ve sféře osobní spotřeby, např.

¹⁰⁰ Zákon č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele.

¹⁰¹ Důvodová zpráva k zákonu č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele. Obecná část. *Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR* [online]. [cit. 2015-06-14]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1992fs/tisky/t0195_01.htm

za účelem daru apod. Zákon poskytuje ochranu i právnickým osobám, pokud vystupují v tržních vztazích obdobně jako fyzické osoby, neboť dle zákonodárce není účelné ani praktické zavádět dvojí režim ochrany.

K první úpravě definice došlo v roce 1995,¹⁰² kdy byla přehodnocena celá koncepce zákona o ochraně spotřebitele přijatého jako poslanecký návrh ještě v době, kdy byl text zákona příliš ovlivněn názorem, že je nezbytné roli vyspělého spotřebitele v podmínkách nedostatečně rozvinutého trhu suplovat činnostmi státních institucí. Nově byla za spotřebitele považována „*fyzická nebo právnická osoba, která nakupuje výrobky nebo užívá služby za jiným účelem než pro podnikání s těmito výrobky nebo službami*“.

Byla tedy odstraněna dichotomie formulace rozdělením do dvou odstavců a rozšířeno úzké vymezení uvedením příslušníků domácnosti. Definice byla pojata co nejobecněji s tím, že její případné omezení bude přicházet v úvahu ve zvláštních právních předpisech, které se budou zabývat jednotlivými oblastmi ochrany spotřebitele. Z dnešního pohledu je velmi extenzivně pojaté zdůvodnění, že pojem spotřebitele byl zpřesněn tak, aby zahrnoval i podnikatele, jenž si například pro svoji potřebu nakoupí zařízení kanceláře.

K poslední úpravě pojmu v tomto zákoně došlo v roce 2010¹⁰³ s odkazem na evropské spotřebitelské právo a eurokonformní výklad tak, že se pojem zúžuje pouze na fyzické osoby. Nově je tak „*spotřebitelem fyzická osoba, která nejedná v rámci své podnikatelské činnosti nebo v rámci samostatného výkonu svého povolání*“. V důvodové zprávě¹⁰⁴ zákonodárce konstatuje, že pojem spotřebitel se po určitou dobu vyvíjel, leč v současnosti je striktně omezen pouze na fyzickou osobu, která jedná za účelem, jenž nesouvisí s jejím podnikáním nebo povoláním.

4.1.2 Generální definice v občanském zákoníku

V občanském zákoníku se pojem spotřebitele poprvé objevil s účinností až od roku 2001, kdy byl tehdejší občanský zákoník¹⁰⁵ novelizován¹⁰⁶ v souvislosti se

¹⁰² Novelizace provedena zákonem č. 104/1995 Sb., kterým se mění zákon o ochraně spotřebitele.

¹⁰³ Novelizace provedena zákonem č. 155/2010 Sb., kterým se mění některé zákony ke zkvalitnění jejich aplikace a ke snížení administrativní zátěže podnikatelů.

¹⁰⁴ Důvodová zpráva k zákonu č. 155/2010 Sb. Zvláštní část – K § 2. *Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR* [online]. [cit. 2015-06-14]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=5&CT=1048&CT1=0>

¹⁰⁵ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník.

¹⁰⁶ Novelizace provedena zákonem č. 367/2000 Sb., o změně občanského zákoníku.

vstupem České republiky do Evropské unie. Jedním z cílů novelizace bylo zavést do občanského zákoníku úpravu spotřebitelských smlouv, které se věnují soukromoprávní ochraně spotřebitele. Podle tehdejší definice v § 52 odst. 3 byla spotřebitelem „osoba, která při uzavírání a plnění smlouvy nejedná v rámci své obchodní nebo jiné podnikatelské činnosti“. Šlo tedy o doslovnou negaci pojmu dodavatel,¹⁰⁷ který byl definován jako osoba, která při uzavírání a plnění smlouvy jedná v rámci své obchodní nebo jiné podnikatelské činnosti.

Obdobně jako u definice v zákoně o ochraně spotřebitele, i v občanském zákoníku došlo v roce 2010 novelou¹⁰⁸ k úpravě pojmu spotřebitele v návaznosti na nezbytnost sjednocení definice spotřebitele v rámci veřejného i soukromého práva tak, aby podle názoru předkladatelů obsahově odpovídal vymezení tohoto pojmu v evropské legislativě i judikatuře. Nově byla tedy „spotřebitelem fyzická osoba, která při uzavírání a plnění smlouvy nejedná v rámci své obchodní nebo jiné podnikatelské činnosti nebo v rámci samostatného výkonu svého povolání“. Oproti definici ve veřejnoprávním předpise je pojem vymezen *při uzavírání a plnění smlouvy* a podnikatelská činnost je nahrazena *obchodní nebo jinou podnikatelskou činností*; ve zbytku se obě ustanovení shodovala.

Touto novelou bylo opuštěno negativní zrcadlové vyjádření pojmu spotřebitel.¹⁰⁹ Zásadní změnou je však omezení pojmu jen na fyzické osoby, zatímco podle dřívějšího znění mohla být za spotřebitele gramatickým výkladem považována i „nezisková“ právnická osoba, typicky občanská sdružení nebo (v dnešní úpravě spolky) nebo obecně prospěšné společnosti. Po uvedené novele tedy jak zákon o ochraně spotřebitele, tak občanský zákoník obsahovaly pouze negativní vymezení, přičemž obě by lze významově považovat za shodná.

V roce 2006 však přibyla v zákoně ještě jedna definice spotřebitele, a to novelou¹¹⁰ implementující mj. směrnici o uvádění finančních služeb pro spotřebitele

¹⁰⁷ Úprava byla obsažena v § 52 odst. 2 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník.

¹⁰⁸ Novelizace provedena zákonem č. 155/2010 Sb., kterým se mění některé zákony ke zkvalitnění jejich aplikace a ke snížení administrativní zátěže podnikatelů.

¹⁰⁹ Viz ONDŘEJ, Jan, op. cit. sub 81, s. 14.

¹¹⁰ Novelizace provedena zákonem č. 56/2006 Sb., kterým se mění zákon č. 256/2004 Sb., o podnikání na kapitálovém trhu, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony.

na trh na dálku¹¹¹ (2002), zejména ve vztahu k poskytování bankovních, úvěrových a investičních služeb či služeb platební povahy. Jejím účelem bylo zajistit lepší ochranu spotřebitele při uzavírání těchto smluv na dálku. Pro účely smluv o finančních službách uzavíraných na dálku se rozuměla podle § 54a odst. 4 písm. c) spotřebitelem „*fyzická osoba, která při uzavírání a plnění smlouvy o finančních službách uzavírané na dálku nejedná v rámci své obchodní nebo jiné podnikatelské činnosti*“.

4.2 Současná definice pojmu spotřebitele

Obdobně jako před rekodifikací soukromého práva provedenou v roce 2012, i dnes se pojmem spotřebitele především zabývá občanské právo, které obsahuje jeho generální definici, a zákon o ochraně spotřebitele.

4.2.1 Definice v občanském zákoníku

Po vzoru zahraničních úprav je definice v občanském zákoníku po rekodifikaci zařazena v obecné části v hlavě II. – osoby, což je odůvodněno tím, že pojem nemá význam jen pro civilní kodex, ale pro celé soukromé právo a prolíná se i s právem veřejným. Spotřebiteli je věnován samostatný díl, přičemž hned za definicí spotřebitele následuje párová definice podnikatele opět v samostatném díle. Takové zařazení je systematicky logické, neboť podnikatel je pro spotřebitele kontrahentem, a jde tedy o párový pojem.¹¹²

V předchozím zákoně byl pojem spotřebitele vymezen dvojím způsobem, přičemž nový občanský zákoník tuto dichotomii opouští a tedy i v případě finančních služeb na dálku se uplatní obecná definice spotřebitele.

Podle nového občanského zákoníku je spotřebitel definován jako „*každý člověk, který mimo rámec své podnikatelské činnosti nebo mimo rámec samostatného výkonu svého povolání uzavírá smlouvu s podnikatelem nebo s ním jinak jedná*“.¹¹³ Definice přebírá

¹¹¹ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2002/65/ES o uvádění finančních služeb pro spotřebitele na trh na dálku a o změně směrnice Rady 90/619/EHS a směrnic 97/7/ES a 98/27/ES.

¹¹² Například německý občanský zákoník v § 13 a 14, viz důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník – Zvláštní část, K § 419. Poslanecká sněmovna. PSP [online]. 2011 [cit. 2015-06-14]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=362&ct1=0>. Avšak komentář (PELIKÁNOVÁ, Irena, PELIKÁN, Robert. In: *Občanský zákoník: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, 1. sv.) upozorňuje, že srovnání z hlediska systematiky s německým BGB není správné, protože ustanovení podnikatele v BGB je pojmem spotřebitelského práva a nikoliv obchodního, tedy skutečně protikladem k pojmu spotřebitele. Vedle BGB totiž existuje v německém právu obchodní zákoník (Handelsgesetzbuch), který vymezuje pojem obchodníka samostatně.

¹¹³ Viz § 419 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

obsahové prvky dřívějšího vymezení, stanoví však další kvalifikační prvek, a to jednání s podnikatelem, které znamená, že vlastnost spotřebitele může mít pouze ten, kdo v konkrétní situaci jedná s podnikatelem.

Pojem je vymezen pozitivně, neboť jde o člověka, který aktivně koná – uzavírá smlouvu nebo jinak jedná. Zákon o ochraně spotřebitele sice obsahuje negativní vymezení, obsahově jsou však definice totožné a nelze v nich spatřovat zásadní rozdíl (použití slov „uzavírá“ či „jinak jedná“ je v obrácené definici *a contrario* shodné se slovem „nejedná“).

Základní vlastností, která vymezuje spotřebitele, není spotřeba.¹¹⁴ Spotřebitel bude sice typicky ten, kdo nakupuje věci nebo služby pro svoji osobní potřebu nebo své blízké, ale může být i v postavení dodavatele věcí nebo služeb – například při pronájmu nebytových prostor podnikatelem nebo při úvěru.

Pojem spotřebitele má význam především pro podrobná ustanovení o ochraně spotřebitele ve čtvrté části občanského zákoníku, tedy obecné části závazkového práva. Uvedená definice se vztahuje k soukromoprávní úpravě, a pokud jde o její veřejnoprávní úpravu, nemá vliv na stávající a nadále platnou definici v zákoně o ochraně spotřebitele.

4.2.2 Definiční znaky generálního pojmu spotřebitele

a) Osobní status - spotřebitelem je každý člověk

Shodně s právními předpisy EU na ochranu spotřebitele,¹¹⁵ judikaturou Soudního dvora EU a návrhem Evropského občanského zákoníku se považuje za základ obecné úpravy pojetí, že spotřebitelem je výlučně člověk jako osoba fyzická, tedy přirozená. Již gramatickým výkladem ustanovení je vyloučeno, aby byla spotřebitelem právnická osoba, byť nepodnikající a neziskového charakteru.

Vyloučena však není situace, kdy se spotřebitel nechá zastoupit právnickou osobou. Obecně se připouští, že může jít o spotřebitelskou smlouvu i tehdy, je-li spotřebitel zastoupen podnikatelem, avšak za předpokladu, že nesměruje ke zneužití

¹¹⁴ Srov. LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I – obecná část (§ 1 – 654)*: komentář. 1. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013, s. 1596

¹¹⁵ Zejména pokud jde o úpravu směrnic 93/13/EHS o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách, 85/577/EHS o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených mimo obchodní prostory, 97/7/ES o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavíraných na dálku a dalších.

práva. Naopak spotřebitel jednající s jiným spotřebitelem, který je zastoupen podnikatelem, se nemůže dovolávat ochrany podle ustanovení o závazcích ze smluv uzavíraných se spotřebitelem.¹¹⁶

b) Jednání mimo rámec podnikatelské činnosti a mimo rámec samostatného výkonu povolání

Spotřebitelem je ovšem jen člověk, který s podnikatelem jedná mimo rámec vlastní podnikatelské činnosti nebo mimo rámec samostatného výkonu povolání. Z obdobného pojetí vychází právní úprava německá¹¹⁷ nebo nizozemská.¹¹⁸

Legální definice podnikatelské činnosti v zákoně chybí, proto je třeba vycházet z vymezení podnikatele v § 420 odst. 1, podle kterého je jím ten, „*kdo samostatně vykonává na vlastní účet a odpovědnost výdělečnou činnost živnostenským nebo obdobným způsobem se záměrem činit tak soustavně za účelem dosažení zisku*“. Samostatný výkon povolání je zařazen do definice pod evropským vlivem z důvodu výkonu některých činností jako svobodných povolání (např. lékaři, advokáti apod.). V České republice jde však i v těchto případech o podnikatelskou činnost, ke které je třeba zvláštního oprávnění. Existují i některé osoby vykonávající činnosti podobné svobodnému povolání, jako jsou např. umělci, spisovatelé, sportovci atd.,¹¹⁹ které lze podle občanského zákoníku také považovat za podnikatele.

Odlišení profesionálního a neprofesionálního jednání může být v praxi velmi obtížné; typicky při jednání podnikatelů – fyzických osob, které i v rámci svých podnikatelských vztahů vystupují jako spotřebitelé (např. při nákupu kancelářského vybavení nebo literatury). Nevychází se přitom z formálního označení smluvních stran, ale rozhodující bude skutečná a objektivní povaha zakládaného vztahu a jeho vazba na činnost fyzické osoby. Ve sporech se může stát předmětem dokazování, zda osoba jednala skutečně jako spotřebitel.¹²⁰ Na druhou stranu je třeba ctít princip důvěry v závazkových vztazích a poctivého jednání ve vztahu ke skutečnostem, které druhá

¹¹⁶ Viz § 1810 a násl. Zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Srov. LAVICKÝ, Petr, op. cit. sub 112, s. 1601.

¹¹⁷ Srov. § 13 BGB (německého občanského zákoníku).

¹¹⁸ Srov. čl. 7:5 BW (nizozemského občanského zákoníku).

¹¹⁹ Viz LAVICKÝ, Petr, op. cit. sub 112, s. 1597

¹²⁰ Viz ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, a kol. *Občanský zákoník. Komentář. I. Obecná část*. Praha: Wolters Kluwer, 2013. 1.sv. 1000 s.

strana nemohla a neměla vědět.¹²¹ Z okruhu spotřebitelů však není vyloučena osoba, jež definici splňuje, ale shodou okolností potřebné znalosti a zkušenosti má (např. zkušený manažer velké korporace či právník).

Opačný případ nastává v situaci, kdy fyzická osoba – podnikatel v souvislosti se svým podnikáním vystupuje jako spotřebitel. Na takové jednání nahlíží zákon jako nepoctivé, protože standard ochrany měl být ve skutečnosti nižší. Důsledkem bude, že nepoctivý podnikatel z takového jednání nemůže těžit¹²² a druhá strana se může dovolat skutečného stavu.

Speciální ochrana právnických osob, zvláště těch, které nepodnikají, ba ani těch podnikatelů, kteří se za určité situace ocitnou v postavení slabší strany, však není zcela vyloučena. Typicky půjde o případy, uzavírá-li smlouvu právnická osoba nebo podnikatel v pozici neprofesionála s osobou, která je v daném oboru profesionálem. Těmto osobám bude náležet ochrana podle obecných ustanovení ochrany slabší smluvní strany, nikoli však podle zvláštní úpravy ochrany spotřebitele. Český zákonodárce s touto alternativou počítal v případě ustanovení o prodeji zboží v obchodě a stanovil, že tato speciální ochrana se použije i na podnikatele, ledaže si kupuje věc v obchodě podnikatel ve zřejmé souvislosti s vlastní podnikatelskou činností.¹²³

O spotřebitele půjde i v případě, pokud za něj bude jednat nepřímý zástupce (např. nákup pro nemocnou sousedku). Hodnota předmětu či jeho luxusní povaha nemá na přiznanou ochranu vliv.¹²⁴

c) Jednání s podnikatelem

Jednáním se rozumí uzavírání smlouvy nebo jiný způsob jednání, přičemž zákonodárce měl na mysli jak jednání faktické, tak jednání právní¹²⁵.

Při podmínce jednání s podnikatelem je třeba vycházet z definice podnikatele v § 420. Ve druhém odstavci je pro účely spotřebitelské ochrany spotřebitel favorizován tím, že se „za podnikatele považuje také každá osoba, která uzavírá smlouvy související

¹²¹ Viz náleží Ústavního soudu ze dne 6.11.2007, sp. zn. II. ÚS 3/06 a náleží Ústavního soudu ze dne 5. června 2009, sp. zn. I. ÚS 342/09.

¹²² Viz § 6 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

¹²³ Viz § 2158 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

¹²⁴ Ibid.

¹²⁵ Z důvodové zprávy k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník – Zvláštní část, K § 419. Poslanecká sněmovna. PSP [online]. 2011 [cit. 2015-06-14]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=362&ct1=0>.

s vlastní obchodní, výrobní nebo obdobnou činností či při samostatném výkonu svého povolání“. Pojetí podnikatele se tedy rozšiřuje tak, aby byl spotřebitel chráněn i v případech, kdy se ocitne v právním styku s osobou, pro kterou není kritérium zisku významné: např. při poskytování veřejné služby nebo při obecně prospěšné činnosti (v případě provozu nemocnic, veřejné dopravy, při provozování veřejně prospěšných ústavů apod.). Zákon se spokojuje s výrazem *každá osoba*, kterým se dává najevo, že její soukromoprávní nebo veřejnoprávní základ není v dané souvislosti významný; rozhodující je, že uzavírá smlouvy s určitým obsahem.¹²⁶

Bez ohledu na absenci podnikatelské činnosti se za podnikatele dále považují „*osoby zapsané v obchodním rejstříku*“.¹²⁷ Postavení podnikatele pro účely ochrany spotřebitele bude mít i jeho nepřímý zástupce, pokud jedná „*svým jménem na účet podnikatele*“.¹²⁸

4.2.3 Definice v jiných právních předpisech¹²⁹

V některých předpisech může být pojetí spotřebitele širší a vztahovat se i na právnické osoby, avšak často je pak doplněna taková definice dalšími omezeními, např. limitací množství. S pojmem konečný spotřebitel operuje například zákon o spotřebních daních¹³⁰ nebo energetický zákon,¹³¹ přičemž za konečného spotřebitele zákonodárce považuje právnickou i fyzickou osobu.

S definicí spotřebitele se lze setkat i v zákoně o elektronických komunikacích¹³² a spotřebitelském úvěru,¹³³ leč v nich je pojem omezen jen na fyzické osoby.

Terminologii zákazníka a profesionálního zákazníka, jenž je stanoven určitým objemem svých obchodů, používá zákon o podnikání na kapitálovém trhu. Kategorie

¹²⁶ Srov. Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb. Zvláštní část, k § 420 – 422. V této souvislosti se v literatuře (PELIKÁNOVÁ, Irena, PELIKÁN, Robert. In: *Občanský zákoník: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, 1. sv., s. 960) objevuje kritika, že ustanovení je nepřehledné – bylo by vhodné pojmově odlišit podnikatele pro účely obchodního práva a profesionála – pojem pro účely spotřebitelského práva. Takové rozlišení by dle autora textu zákona skutečně zpřehlednilo.

¹²⁷ Viz § 421 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb.

¹²⁸ *Ibid.*

¹²⁹ Text je zpracován podle struktury v: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I – obecná část (§ 1 – 654): komentář*. 1. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013, s. 1602.

¹³⁰ Viz § 53 odst. 9 zákona č. 353/2003 Sb., o spotřebních daních.

¹³¹ Viz § 2 odst. 2 písm. c) zákona č. 458/2000 Sb., energetický zákon.

¹³² Viz § 2 písm. d) zákona č. 127/2005 Sb., o elektronických komunikacích.

¹³³ Viz § 3 písm. a) zákona č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru.

mají vliv na informační povinnost, přičemž dříve platná vyhláška¹³⁴ v této oblasti odkazovala na úpravu spotřebitelských smluv v předchozím občanském zákoníku. V tomto smyslu by mohl být obchodník s cennými papíry považován za podnikatele a neprofesionální zákazník za spotřebitele.

4.3 Související judikatura českých soudů

Ačkoliv česká judikatura nedosahuje svým rozsahem takového významu jako rozhodnutí Soudního dvora EU, bylo vybráno několik typických případů, kterými se české soudy zabývaly.

4.3.1 Odlišení podnikatelské činnosti od spotřebitelského charakteru

V praxi často činí problém odlišení jednání fyzické osoby – podnikatele v souvislosti s její profesní činností od osobního účelu. Ústavní soud¹³⁵ jasně deklaroval, že za spotřebitele je třeba považovat fyzickou osobu, jež má podnikatelské oprávnění, avšak v daném vztahu se jako podnikatel nechová. Pokud by byl pojem spotřebitele interpretován takto restriktivně, představovalo by se odmítnutí aplikace ustanovení na ochranu spotřebitele za porušení práva na spravedlivý proces.

V již výše citovaném případě¹³⁶ dospěl Nejvyšší soud k závěru, že bylo-li účelem pojistné smlouvy zajistit prostředky k osobní obživě pro případ onemocnění, zranění či jiného důvodu pracovní neschopnosti, jde o smlouvu uzavřenou na jedné straně se spotřebitelem mimo rámec své podnikatelské či obchodní činnosti.

4.3.2 Absolutní neplatnost vztahující se k pojmu spotřebitele

Ustanovení na ochranu spotřebitele jsou kogentní povahy, přesto je však třeba právem zaručit, aby nedocházelo k jejich porušování a tím k oslabování postavení spotřebitele v právních vztazích. K tomu slouží sankce neplatnosti zákona odporujících ujednání, přičemž v tomto smyslu dospěl Ústavní soud k závěru,¹³⁷ že „*koncepte relativní neplatnosti sptřebitelských smluv není souladná s českým ústavním pořádkem a není slučitelná se zásadou ochrany fakticky slabší smluvní strany, jež v soukromém*

¹³⁴ Vyhláška č. 303/2010 Sb., o podrobnostech některých pravidel při poskytování investičních služeb v souvislosti s úpravou informační povinnosti.

¹³⁵ Viz náleží Ústavního soudu ze dne 10.1.2012, sp. zn. I. ÚS 1930/11.

¹³⁶ Viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 5.8.2008, sp. zn. 28 Cdo 864/2008.

¹³⁷ V náleží Ústavního soudu ze dne 9.2.2011, sp. zn. Pl.ÚS 1/10.

právu koriguje uplatnění zásady autonomie. Porušení pravidel na ochranu spotřebitele proto musí být sankcionováno absolutní neplatností."¹³⁸

V tomto duchu bylo dříve změněno i příslušné ustanovení občanského zákoníku, leč s účinností nového občanského zákoníku se uplatňuje názor upřednostňující relativní neplatnost před absolutní, proto samotný rozpor se zákonem neznamená automaticky absolutní neplatnost. Pro důsledek absolutní neplatnosti zákoník předpokládá¹³⁹ zjevný rozpor s dobrými mravy nebo zjevné narušení veřejného pořádku za současného porušení zákona. Pokud by nešlo o uvedené kvalifikované porušení zákona, nový zákoník jej postihuje jen relativní neplatností, která je v určitých situacích pro spotřebitele méně výhodná (např. při dokazování před soudem, k níž soud nepřihlíží *ex officio*).

Lze však souhlasit s názorem,¹⁴⁰ že z hlediska účinné ochrany spotřebitele je třeba trvat na tom, že porušení příslušných kogentních ustanovení obecně *zjevně* narušuje veřejný pořádek, neboť imanentní součástí veřejného pořádku je zaručení vysoké úrovně ochrany spotřebitele. Tento závěr je v souladu i s ohledem na eurokonformní výklad.

4.3.3 Neurčitost ujednání ve prospěch spotřebitele

Spotřebitel je favorizován i tím, že je stanovena povinnost vykládat neurčitá ujednání ve smlouvách v jeho prospěch. Příkladem koncepce výkladu pro spotřebitele nejpříznivějšího¹⁴¹ v judikatuře Nejvyššího soudu¹⁴² je případ pojišťovny, která se nemůže zbavit povinnosti k pojistnému plnění s odůvodněním, že jí vydané smluvní podmínky, které formuluje sama za pomoci svého odborného aparátu, jsou neurčité nebo nesrozumitelné. Za této situace jde výklad nejasných ustanovení pojistných podmínek k tíži pojišťovny, čímž je favorizován spotřebitel.

Dalším sporným případem mohou být nejednoznačné pokyny objednatele. Pokud objednatel ve smlouvě o dílo stanoví účel díla nejednoznačně či víceznačně, zhotovitel by měl postupovat dotazem u objednatele a vyžádat si upřesnění zadání;

¹³⁸ Citace převzata z: LAVICKÝ, P. *Přehled judikatury ve věcech zásad soukromého práva*. Svazek II. Praha. Wolters Kluwer, a.s., 2013.

¹³⁹ Viz § 588 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

¹⁴⁰ Viz ONDŘEJ, Jan, op. cit. sub 81.

¹⁴¹ Viz § 1812 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

¹⁴² Viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 5.8.2008, sp. zn. 28 Cdo 864/2008.

neučiní-li tak, jde to k jeho tíži. Při smlouvě o dílo má totiž zhotovitel postavení osoby znalé věci, která si musí vyžádat vyjasnění pokynů ze strany objednatele, pokud nejsou jednoznačné.¹⁴³

4.4 Specifické postavení spotřebitele v procesním právu

Výše byly popsány hmotněprávní aspekty pojmu spotřebitele, nicméně jeho specifická povaha si zaslouží i pozornost procesního práva, které se musí vyrovnat s jeho zvláštním právním postavením a zajistit skutečnou a efektivní ochranu jeho práv.

Základní možností, jak se může spotřebitel v současnosti domoci svých práv, je soudní řízení. To je však pro tyto účely ochrany spotřebitele, kdy jde mnohdy o spory zanedbatelné či velmi malé hodnoty, příliš nákladné, časově zdlouhavé a pro laiky stresující. Tyto důsledky vedou často k tomu, že spotřebitelé na vymáhání svých nároků rezignují, což všeobecně vede k neutěšené situaci na vnitřním trhu a demotivuje podnikatele, aby dodržovali své povinnosti. Proto je třeba hledat jiné cesty, jak řešit spory, kdy jednou ze znesvářených stran je spotřebitel.

4.4.1 Stávající alternativy k soudnímu řízení

Obecnou alternativou k soudnímu řízení je rozhodčí řízení, které je však typické spíše pro oblast obchodních sporů či sporů s mezinárodním prvkem a pro spotřebitele navíc znamená značná procesněprávní rizika a omezení oproti klasickému soudnímu řízení. I když novela rozhodčího řádu¹⁴⁴ v roce 2012 některé problémy z praxe, spočívající ve zneužívání rozhodčího řízení nepoctivými podnikateli, vyřešila a omezila tím přístup spotřebitelů k rozhodčímu řízení, je nepochybné, že rozhodčí řízení se svojí povahou a důsledky nehodí k řešení sporů se spotřebiteli.

Některé spory lze v současnosti urovnávat před příslušnými správními orgány. Finanční arbitr je konkrétně příslušný pro řešení sporů v oblasti finančních služeb,¹⁴⁵ Český telekomunikační úřad pro oblast elektronických komunikací a poštovních

¹⁴³ Volně převzato z nálezu Ústavního soudu ze dne 1.11.2007, sp. zn. I. ÚS 312/05.

¹⁴⁴ Viz zákon č. 19/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení. Základem novely je především větší důraz na informovanost spotřebitele ve vztahu ke sjednávání rozhodčí smlouvy, jejímž podpisem se spotřebitel vzdává přístupu k soudu. Vzhledem k vážnosti dopadu na případný budoucí spotřebitelský spor zákonodárce přistoupil na povinnost sjednávat rozhodčí smlouvu na samostatné listině pod sankcí neplatnosti takové dohody a zavádí další opatření.

¹⁴⁵ Viz § 1 zákona č. 229/2002 Sb., o finančním arbitrovi.

služeb¹⁴⁶ a Energetický regulační úřad pro oblast energetiky.¹⁴⁷ Výhodou tohoto řešení je méně formalizovaný postup, jednodušší zahájení sporu, nižší náklady pro spotřebitele, podnikatele i pro stát. Nastíněné řešení je však z hlediska věcné příslušnosti omezené na uvedené oblasti a nelze je považovat za obecnou alternativu k soudnímu řízení.

4.4.2 Systém mimosoudního řešení sporů

Situace by se do značné míry měla změnit po přijetí aktuálně schvalované novely zákona o ochraně spotřebitele,¹⁴⁸ jejíž ambicí je zavedení alternativní řešení spotřebitelských sporů do českého právního řádu. Novela vychází z legislativy Evropské unie, konkrétně ze směrnice o alternativním řešení spotřebitelských sporů¹⁴⁹ a zároveň vytváří podmínky pro adaptaci souvisejícího nařízení o řešení spotřebitelských sporů on-line,¹⁵⁰ které předpokládá vytvoření online platformy v podobě interaktivní webové stránky. Smyslem navrhované úpravy je uvést do praxe rychlejší, jednodušší a pro všechny zainteresované levnější systém řešení těchto sporů v porovnání se stávajícími instituty.

Hlavním orgánem s kompetencí řešit spotřebitelské spory se má stát Česká obchodní inspekce jako obecný subjekt mimosoudního řešení spotřebitelských sporů. Řízení před Českou obchodní inspekcí vychází z tzv. conciliace, v jejímž průběhu příslušný pracovník přivede strany ke společnému stolu za účelem urovnání sporu jako nezávislý prostředník a stranám bude zároveň nápomocen radou či odborným názorem.

Celý postup řízení se navrhuje jako bezplatný a má směřovat k uzavření soukromoprávní dohody stran, v níž se strany zavazují k plnění. Pokud by ji některá strana neplnila, lze se obrátit na soud s žádostí o přikázání plnění. Zákonodárce předpokládá, že v takovém případě by již soud nezkoumal skutkový stav, ale rozhodl by pouze o povinnosti plnit. Takový rozsudek by byl vykonatelný.¹⁵¹

¹⁴⁶ Viz § 127 zákona č. 127/2005 Sb., o elektronických komunikacích.

¹⁴⁷ Viz § 17 odst. 7 písm. e) zákona č. 458/2000 Sb., energetický zákon.

¹⁴⁸ Návrh se v době finalizace této práce nachází v legislativním procesu ve druhém čtení jako sněmovní tisk č. 445 – vládní návrh zákona, kterým se mění zákon č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele.

¹⁴⁹ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2013/11/EU o alternativním řešení spotřebitelských sporů.

¹⁵⁰ Nařízení Evropského parlamentu a Rady 524/2013/EU o řešení spotřebitelských sporů on-line.

¹⁵¹ Srov. Důvodová zpráva ke Sněmovnímu tisku č. 445, s. 86. K vládnímu návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. *Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR* [online]. [cit. 2015-06-14].

Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=7&CT=445&CT1=0>.

Navrhovaný proces je celkově méně formalizovaný, neuplatní se ani subsidiárně správní řád. Určena je lhůta pro ukončení sporu od jeho zahájení, která činí 90 dnů s možností prodloužení u zvláště složitých případů. Pro spotřebitele jde o proces dobrovolný, leč pro podnikatele je účast povinná, pokud se pro tuto cestu spotřebitel rozhodne.

Navrhované řešení je podle názoru autora schopné účinně vyřešit stávající procesněprávní problémy při vymáhání nároků spotřebitelů. Až praxe však ukáže, zda a v čem bude třeba systém přehodnotit či upravit. Důraz by měl být zpočátku kladen na zajištění dostatečné informovanosti spotřebitelů o existenci nového institutu, aby byl skutečně efektivně využíván. Z hlediska veřejných výdajů si nový systém sice vyžádá dodatečné náklady na státní rozpočet, ve výsledku by však měl pomoci odbřemenění soudů od sporů nepatrné či malé hodnoty a tím celkově uspořit veřejné prostředky vynakládané na zajištění soudního systému.

4.4.3 Přeshraniční spory a hromadné žaloby

Pokud jde o urovnávání přeshraničních sporů v rámci Evropské unie, nabízí se pro spotřebitele možnost využití dvou institutů vyplývajících z evropských nařízení.¹⁵² Ty představují alternativu ke standardnímu soudnímu řízení v případech domáhání se oprávněných nároků o částku do 2000 EUR v ostatních členských státech Evropské unie. V případě, že nedojde k dobrovolnému splnění povinnosti ze strany podnikatele, může spotřebitel využít Evropský platební rozkaz, který umožňuje snadno a rychle vymáhat pohledávky v neomezené výši v celé Evropské unii.

Poslední uvažovanou metodou je využití tzv. hromadných žalob při řešení spotřebitelských sporů. Podle profesorky Winterové¹⁵³ jde o žalobu podanou oprávněnou osobou, avšak s právními účinky i pro neorganizovaný neurčitý okruh osob, jež se ocitly ve srovnatelné právní situaci. V současné době civilní soudní řád takový institut neupravuje (tudíž není možné hromadné žaloby podávat) a není typický ani ve státech Evropské unie (je ovlivněn zejména americkým právem). Podle názoru

¹⁵² Nařízení Evropského parlamentu a Rady 861/2007/ES, kterým se zavádí evropské řízení o drobných nárocích a nařízení Evropského parlamentu a Rady 1896/2006/ES, kterým se zavádí řízení o evropském platebním rozkazu.

¹⁵³ Srov. WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena. Civilní právo procesní: vysokoškolská učebnice. 7. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Linde Praha, 2014, 621 s.

autora by bylo vhodné do budoucna přijít s detailní analýzou, zda je možné a vhodné tento institut využít i při ochraně spotřebitelů.

4.5 Úvahy autora *de lege ferenda*

I přestože byl pojem spotřebitele v občanském zákoníku i zákoně o ochraně spotřebitele za posledních více než dvacet let několikrát novelizován, nelze podle názoru autora považovat jeho recentní pojetí za finální. Pro spotřebitelskou ochranu je rozhodující, kdo může být spotřebitelem, přičemž stěžejním je kritérium osobního statusu. *De lege lata* je za spotřebitele považována pouze fyzická osoba, což je podle autora zbytečně restriktivní přístup. Novelizace tento pojem zužující se opíraly o judikaturu a legislativu Evropské unie, jež byla zhodnocena v předchozí kapitole.

Ve skutečnosti však ustálená judikatura Soudního dvora Evropské unie chybí a zákonodárce v odůvodnění zúžení pojmu spotřebitele argumentuje rozsudkem Soudního dvora ve věci Idealservice, jehož odůvodnění je velmi lakonické. Navíc se zabývalo výkladem směrnice, ze které již gramatickým výkladem vyplývá, že se vztahuje jen na fyzické osoby. Proto na něj nelze pohlížet absolutně a interpretovat jej tak, že Soudní dvůr s ochranou právnických osob vůbec nepočítá. Pro změnu směřování pojmu spotřebitele by však bylo žádoucí, aby se změna pojetí spotřebitele neodehrála soudním výkladem, nýbrž změnou legislativy na evropské úrovni, která nyní téměř výhradně považuje za spotřebitele fyzické osoby.

V žádné důvodové zprávě se zákonodárce ani nevyrovnal s důvody, proč ochranu přiznanou spotřebiteli nepřiznat i *nepodnikajícím* právnickým osobám. Při úvahách o rozšíření pojmu spotřebitele nehovoříme přece o profesionálech, ale o právnických osobách, které často sdružují jednotlivce (typické spotřebitele), jako jsou spolky nebo společenství vlastníků bytových jednotek. Případně jde o nadace, nadační fondy či obecně prospěšné společnosti nebo jiné neziskové organizace, které slouží obecným společenským zájmům. Fakt, že několik neprofesionálů se sdružuje v jedné právnické osobě, z ní automaticky nečiní profesionála. Je sice pravda, že těmto osobám není upřena obecná ochrana slabší smluvní strany, ale i tak je jejich ochrana výrazně omezena oproti spotřebitelům – fyzickým osobám.

Pojem spotřebitele vychází z konceptu ochrany slabší smluvní strany, proto by se měl zákonodárce v první řadě vyrovnat s tím, jestli jsou dané právnické osoby v postavení slabších a zda je třeba jim z toho důvodu přiznat speciální ochranu jako spotřebiteli. Pokud je slabší strana oproti druhé v určité nevýhodě, která je spatřována zejména v její pozici ve smluvním vztahu, v nedostatku profesionality, v omezené informovanosti a v jednání pod určitým hospodářským tlakem, je podle názoru autora v takové pozici i *nepodnikatelská* právnická osoba, protože by jí měla být přiznána speciální úprava ochrany spotřebitele. V postavení spotřebitele – člověka a této právnické osoby totiž není žádný faktický rozdíl. Pokud lze dospět k závěru, že i v těchto vztazích se odráží nerovnost mezi smluvními stranami, mělo by se právo pokusit svými prostředky tuto nerovnost co nejlépe vyvážit.

Z hlediska legislativního uchopení nicméně bude rozhodující najít kritéria, která by měla určit, na které právnické osoby by se ochrana spotřebitele měla vztahovat. Autor této práce se přiklání k přiznání ochrany především neziskovým organizacím, právnickým osobám se statusem veřejné prospěšnosti, spolkům či společenstvím vlastníků jednotek.

Ještě více pochybností vzbuzuje otázka, zda i profesionál ve styku s profesionálem může být za podmínky existence faktické nerovnosti mezi těmito stranami chráněn jako spotřebitel. Autor se přiklání k názoru, že ochrana spotřebitelů by měla být chápána jen jako ochrana fyzických či právnických osob, jejichž cílem není podnikatelská činnost. Pro účely ekonomické nerovnosti existuje úprava slabší smluvní strany, kterou je možné ve vztahu mezi profesionály aplikovat, případně speciální ustanovení o prodeji zboží v obchodě za výjimky v občanském zákoníku stanovené.

S ohledem na závěry z kapitoly pojednávající o evropském právu je však třeba zdůraznit, že koncepční změna by se neměla odehrát z iniciativy českého zákonodárce, ale mělo by dojít ke změně pojetí pojmu spotřebitele v evropské legislativě tak, aby směřovala ke sjednocení chápání zvláštní povahy spotřebitele na celém evropském trhu.

4.6 Dílčí shrnutí

Historicky první definice pojmu spotřebitele byla zakotvena v zákoně o ochraně spotřebitele, který nabyl účinnosti již od 1. 1. 1993 a zabýval se výhradně veřejnoprávní

ochranou spotřebitele. Za spotřebitele považoval fyzickou i právnickou osobu, přičemž rozhodujícím kritériem byl „*nákup výrobků či využívání služeb pro přímou osobní spotřebu*“, nikoli za účelem prodeje. Na právnické osoby se vztahoval za předpokladu, že vystupují v tržních vztazích obdobně jako fyzické osoby (např. při nákupu zařízení kanceláře).

V českém občanském právu se pojem spotřebitele objevil poprvé v roce 2001 v souvislosti s úpravami právního řádu před vstupem České republiky do Evropské unie. Pojem ve své původní podobě zahrnoval jak fyzické, tak právnické osoby s tím, že hlavním kritériem bylo, že spotřebitel „*nejedná v rámci své obchodní nebo jiné podnikatelské činnosti*“.

Téměř po deseti letech účinnosti tohoto pojetí došlo v roce 2010 k novelizaci občanského zákoníku, jejíž hlavním důsledkem bylo zúžení ochrany spotřebitele jen na fyzické osoby. Důvodová zpráva při změně argumentuje sjednocením definice spotřebitele v rámci veřejného i soukromého práva tak, aby obsahově odpovídal vymezení tohoto pojmu v evropské legislativě i judikatuře.

Rekodifikace soukromého práva uvedené zúžené pojetí převzala. Podle nového občanského zákoníku je spotřebitel definován jako „*každý člověk, který mimo rámec své podnikatelské činnosti nebo mimo rámec samostatného výkonu svého povolání uzavírá smlouvu s podnikatelem nebo s ním jinak jedná.*“ Definice tedy přebírá obsahové prvky dřívějšího vymezení a lze ji rozdělit na tři kritéria. Rozhodující je osobní status – spotřebitelem je každý člověk, *a contrario* tedy nikoliv právnická osoba. Dalším znakem je jednání mimo rámec podnikatelské činnosti a mimo rámec samostatného výkonu povolání, přičemž zde je třeba vycházet ze zákonné definice podnikatele. Posledním kritériem je, že spotřebitel musí s podnikatelem jednat, k čemuž ve většině případů dochází při uzavírání smlouvy.

Relevantní česká judikatura se zabývá pojmem spotřebitele především ve vztahu odlišení spotřebitelského a podnikatelského charakteru. Judikatura zabývající se prvním definičním znakem, tedy osobním statutem podnikatele a hodnocení, zda by jím měla být jen fyzická osoba nebo v některých případech i právnická, však chybí. V této souvislosti je v literatuře citována judikatura Soudního dvora Evropské unie, kterou však nelze považovat za zcela jednotnou.

Okrajově jsou zmíněny i procesní aspekty spotřebitele jakožto jedné ze stran sporu, přičemž autor vychází z toho, že stávající soudní přezkum a rozhodčí řízení jsou pro běžné spotřebitelské spory nevhodné. Proto se v souladu s evropskou legislativou navrhuje zavedení systému mimosoudního řešení spotřebitelských sporů, které má ambici neutěšenou situaci v procesním právu uspokojivě vyřešit.

S ohledem na to, že i některé právnické osoby se ocitají ve faktické nerovnosti při jednání s podnikatelem, navrhuje autor *de lege ferenda* rozšíření působnosti spotřebitelské ochrany rozšířením pojmu spotřebitele i na vybrané právnické osoby, u kterých je tato disproporce evidentní.

5 Pojem spotřebitele ve vybraných zahraničních právních řádech

Jak vyplývá z provedeného přehledu pojetí spotřebitele v evropském právu, převažuje pojetí spotřebitele jako fyzické osoby. Účelem této kapitoly je zjistit, zda je takové pojetí typické i pro jednotlivé členské státy nebo zda jiné státy chápou a vykládají pojem spotřebitele extenzivněji v souladu s principem minimální harmonizace.

Bylo by však iluzí domnívat se, že spotřebitelská ochrana je typická jen v právních řádech zemí Evropské unie. Aby na to autor upozornil, zařadil na závěr kapitoly spíše pro zajímavost stručný přehled pojmu spotřebitele v Japonsku a Spojených státech amerických.

Při psaní této kapitoly byla využita, kromě pramenů uvedených v poznámkách pod čarou, studie *Consumer Law Compendium*.¹⁵⁴

5.1 Belgie

V Belgii byla tradice ochrany spotřebitele rozvinutá již před transpozicí evropských směrnic. Prvním ústředním předpisem byl zákon o obchodních praktikách z roku 1971,¹⁵⁵ jehož cílem bylo chránit spotřebitele (z dnešního pohledu) pouze před nekalými praktikami podnikatelů. Zákon za spotřebitele považoval výhradně osobu jednající mimo svou profesionální činnost,¹⁵⁶ a to jak fyzickou, tak právnickou.

S ohledem na nutnost transpozice práva Evropské unie a rozšíření spotřebitelské ochrany byl v roce 1991 přijat nový zákon o obchodních praktikách, informování a ochraně spotřebitelů.¹⁵⁷ Ten definoval spotřebitele jako fyzickou nebo právnickou osobu, která nakupuje výrobky či užívá služby na trhu pro účely mimo svou podnikatelskou činnost.

¹⁵⁴ Study - Consumer Law Compendium: Universität Bielefeld. *EU Consumer Law* [online]. 2005 [cit. 2015-06-14]. Dostupné z: http://www.eu-consumer-law.org/study_en.cfm

¹⁵⁵ Viz Loi du 14 juillet 1971 sur les pratiques du commerce (*Trade Practices Act*).

¹⁵⁶ *Exclusively non-professional person*.

¹⁵⁷ Zákon o obchodních praktikách, informování a ochraně spotřebitelů ze dne 14. července 1991 (Act on Trade Practices and Information and Protection of the Consumer; July 14, 1991). *World Intellectual Property Organization* [online]. [cit. 2015-06-14]. Dostupné z: http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=125237.

Pokud však osoba kupuje výrobek nebo službu současně pro soukromý i podnikatelský účel, nelze na ni nahlížet jako na spotřebitele ani za předpokladu, že podnikatelský účel je zanedbatelný.¹⁵⁸ Judikatura belgických soudů potvrdila závěr, že právnická osoba může být považována za spotřebitele jen tehdy, pokud jedná výhradně mimo svoji obchodní či podnikatelskou činnost (bude se tedy jednat především o neziskové organizace či spolky).

K poslední změně v belgickém právu došlo v roce 2010, kdy byl přijat nový zákon o obchodních praktikách a ochraně spotřebitelů. Ten za spotřebitele považuje jen fyzickou osobu, která kupuje výrobky nebo užívá služby uváděné na trh mimo rámce svojí profesní činnosti.¹⁵⁹

Závěrem lze shrnout, že vývoj od roku 1990 byl v Belgii obdobný jako v České republice, kdy bylo nejprve pojetí pojmu spotřebitele široké a zahrnovalo i právnické osoby. K zásadní změně pojmu spotřebitele došlo v roce 2010 s přijetím nového zákona, který definuje spotřebitele již jen jako fyzickou osobu. K zúžení pojmu tedy došlo v podobné době jako v české právní úpravě.

5.2 Francie

Francie patří tradičně mezi státy s vysoce rozvinutou ochranou spotřebitele, která byla v tamním právu integrována ještě před transpozicí evropské legislativy. Ochrana tak například byla uzákoněna již v roce 1905 ve snaze bojovat proti podvodům obchodníků s cílem zvýšit etiketu obchodních praktik.¹⁶⁰ Ochrana byla daleko dříve než na evropské úrovni poskytována i v případě podomních prodejů a prodejů uskutečňovaných mimo obchodní prostory.

V roce 1978 byl přijat speciální spotřebitelský zákoník (*Code de la consommation*), přičemž pro integraci evropského práva do národního právního řádu se Francie rozhodla novelizovat práve spotřebitelský zákoník a nikoliv začlenit nová ustanovení do *Code Civil*.

¹⁵⁸ Srov. *The notion of 'consumer' in EU law*. Evropský parlament [online]. 2013 [cit. 2015-06-07]. Dostupné z: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2013/130477/LDM_BRI\(2013\)130477_REV1_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2013/130477/LDM_BRI(2013)130477_REV1_EN.pdf)

¹⁵⁹ Viz čl. 2 odst. 3 belgického zákona o obchodních praktikách a ochraně spotřebitelů ze dne 6. dubna 2010 (6 avril 2010. Loi relative aux pratiques du marché et à la protection du consommateur). *World Intellectual Property Organization* [online]. [cit. 2015-06-14]. Dostupné z: <http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/fr/be/be102fr.pdf>.

¹⁶⁰ Zákonem z 1. srpna 1905 o podvodech a padělcích. Srov. PIZZIO, Jean-Pierre. *Francouzský zákonodárny systém o ochraně spotřebitele*. In: Spotřebitelská legislativa EU a její implementace do práva členského a kandidátského státu. Praha: CEFRES, 2001., s. 51.

Pro francouzské právo je typické, že pojem spotřebitele není legálně definován, přičemž rozhodnutí, zda jde o fyzické nebo právnické osoby, je v rukou judikatury. Kasační soud v Paříži (2002)¹⁶¹ tak dospěl k závěru, že právnické osoby nemohou být automaticky vylučovány z působnosti ustanovení o nekalých smluvních praktikách francouzského spotřebitelského zákoníku. I v jiných případech soud přiznal ochranu spotřebitele právnickým osobám, pokud v daném případě bylo jejich postavení “zřetelně materiálně nerovné” vůči druhé straně. Konkrétně šlo např. o právnické osoby jako zemědělská družstva, politické strany, odborová sdružení apod.¹⁶²

Na restriktivní rozsudek Soudního dvora EU Idealservice francouzský Nejvyšší soud¹⁶³ (2005) reagoval vynálezavě tak, že sice přijal jeho výklad pojmu “spotřebitele” omezený na fyzické osoby a konstatoval vázanost francouzských soudů tímto výkladem, zároveň však upozornil, že tento výklad se nevztahuje na výklad pojmu “neprofesionál”, se kterým francouzské právo také pracuje a které je odlišné od pojmu “spotřebitel”. Francouzskému zákonodárci tak umožnil stanovit mantinely pro pojem neprofesionála, při jehož pojetí nebude vázán evropskou legislativou ani judikaturou, protože ta se oproti právům spotřebitelů právem neprofesionálů nezabývá. Neprofesionálem (či nepodnikatelem) je každá osoba, která při výkonu podnikatelské činnosti uzavírá vedlejší obchody, které nesouvisí s vlastním předmětem podnikání a u nichž neexistuje přímý vztah k hlavní podnikatelské činnosti.¹⁶⁴

Z uvedeného přehledu vyplývá, že ve Francii sice nenalezneme legální definici pojmu spotřebitele, právní praxe a judikatura jej však chápe tradičně poměrně široce. Judikatura tak považuje za spotřebitele i podnikatele, které jednájí mimo *přímou* souvislost se svojí profesní činností. Zároveň operuje s pojmem *neprofesionála*, který není zatížen evropskou nromotvornou a je vykládán extenzivně tak, že nevylučuje právnické osoby.

¹⁶¹ Rozsudek Kasačního soudu v Paříži ze dne ze dne 5. března 2002. Viz TOMÁŠEK, Michal. *Pokračování evropské diskuse o pojmu „spotřebitel“*. In: Evropské právo (Právní rozhledy), 10/2003, s. 8.

¹⁶² Ibid, s. 9 (viz rozsudky I. Senátu Kasačního soudu v Paříži z 6. ledna 1993, 5. července 1991, 28. dubna 1987).

¹⁶³ Rozhodnutí francouzského soudu Cour de Cassation 15. Mar. 2005 N° de pourvoi: 02-13285 Syndicat départemental de contrôle laitier de la Mayenne. Viz EU Consumer Law. *EC Consumer Law Compendium* [online]. 2015 [cit. 2015-06-13]. Dostupné z: http://eu-consumer-law.org/caseabstracts_en.cfm?JudgmentID=76

¹⁶⁴ Viz TICHÝ, Luboš. *Pojem spotřebitele jako smluvní strany v evropském a českém právu*. In: Spotřebitelská legislativa EU a její implementace do práva členského a kandidátského státu. Praha: CEFRES, 2001., s. 150.

5.3 Velká Británie

Ochrana spotřebitele byla v anglické legislativě zakotvena již dlouho před transpozicí evropských směrnic. Ochrana slabších, ze které se při ochraně spotřebitele vychází, je akcentována i v anglické judikatuře. Například v roce 1974 soudce Lord Denning rozhodl ve věci *Lloyd's Bank LTD vs. Bundy* tak, že „nerovná smluvní síla, moc, nerovný smluvní vliv na kontraktační ujednání (*inequality of bargaining power*) mezi smluvními stranami může vytvořit určitý druh morálního tlaku, osobních a sociálních podmínek, duševní slabosti, které vedou k ujednání všeobecně nespravedlivých a nepoctivých výhod pro jednu smluvní stranu.“¹⁶⁵

V 70. letech byl přijat zákon o nerovných smluvních podmínkách z roku 1977 (*The Unfair Contract Terms Act*), který porušení či omezení vymezených spotřebitelových práv považuje za přestupek, ve výjimečných případech jako trestný čin. Definice spotřebitele je vymezena negativně v § 12 odst. 1, přičemž za spotřebitele považuje osobu, která nejedná v rámci svého podnikání při uzavírání smlouvy s podnikatelem.¹⁶⁶ Pokud jde o možnost považovat právnickou osobu za spotřebitele, musí být zboží zakoupeno za soukromým účelem nebo pro soukromé použití, avšak tento zákon je obecně ze své působnosti nevylučuje.

Ve vztahu k nákupu zboží je stěžejním předpisem zákon o prodeji zboží (*Sale of Goods Act, 1979*), který obecně upravuje kupní smlouvu bez ohledu na to, zda je uzavřena mezi spotřebitelem a podnikatelem nebo nikoliv. Pokud jde v daném případě o spotřebitelskou smlouvu, postupuje se podle speciálních ustanovení.

¹⁶⁵ Viz SELUCKÁ, Markéta. *Ochrana spotřebitele v soukromém právu*. 1. vyd. Praha: Beck, 2008, s. 11.

¹⁶⁶ § 12, “*Dealing as a consumer*”.

(1) *A party to a contract “deals as consumer” in relation to another party if—*

(a) *he neither makes the contract in the course of a business nor holds himself out as doing so; and*

(b) *the other party does make the contract in the course of a business; and*

(c) *in the case of a contract governed by the law of sale of goods or hire-purchase, or by section 7 of this Act, the goods passing under or in pursuance of the contract are of a type ordinarily supplied for private use or consumption.*

(1A) *But if the first party mentioned in subsection (1) is an individual paragraph (c) of that subsection must be ignored.*

(2) *But the buyer is not in any circumstances to be regarded as dealing as consumer— (a) if he is an individual and the goods are second hand goods sold at public auction at which individuals have the opportunity of attending the sale in person; (b) if he is not an individual and the goods are sold by auction or by competitive tender.*

(3) *Subject to this, it is for those claiming that a party does not deal as consumer to show that he does not.*

[online]. 2015 [cit. 2015-06-13]. Dostupné z: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1977/50>.

V souvislosti s transpozicí směrnice o některých aspektech prodeje spotřebního zboží a záruk na toto zboží¹⁶⁷ (1999) byl v roce 2002 přijat zcela nový předpis (*The Sale and Supply of Goods to Consumers Regulations*), který novelizoval stávající předpisy vztahující se k prodeji zboží. Pokud jde o definici spotřebitele, převzal téměř doslovně text směrnice a za spotřebitele tak považuje fyzickou osobu, která nejedná v rámci svého podnikání, obchodní činnosti nebo profese.

Závěrem lze shrnout, že ve Velké Británii je tradice ochrany spotřebitele na vysoké úrovni a britské právo má tendenci chápat spotřebitele v širším pojetí v porovnání s evropským právem. V případě spotřebitelských nákupů zboží (*The Sale of Goods Act 1979, po novelizaci*) se ochrana spotřebitele vztahuje i na právnické osoby, pokud se předmětné zboží běžně užívá k osobním účelům nebo osobní spotřebě.

5.4 Německo

Před transpozicí evropských směrnic v Německu nebyla zakotvena speciální úprava spotřebitelské ochrany. Až v roce 1976 po přijetí zákona o nekalých smluvních ujednáních (*Unfair Contract Terms Act*) začaly být chráněny všechny právnické i fyzické osoby před těmi nekalými ujednáními smlouvy, které předem vytvořila druhá strana (adhezní smlouvy).

Pojem spotřebitele se poprvé objevil v německém právu v roce 1987 s přijetím zákona o spotřebitelském úvěru, kterým byla v Německu transponována směrnice o sblížení právních a správních předpisů členských států týkajících se spotřebitelského úvěru¹⁶⁸ (1987).

Při tvorbě německé spotřebitelské legislativy lze rozlišit tři fáze. První spočívala v drobných úpravách stávajících legislativních textů a druhá v přijímání samostatných speciálních zákonů tak, jak byly přijímány na evropské úrovni předmětné směrnice (např. zákon o timeshare). Změnu přinesla transpozice směrnice o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených na dálku¹⁶⁹ (1997), při níž německý zákonodárce včlenil základní elementy spotřebitelského práva do občanského zákoníku (*Bürgerliches*

¹⁶⁷ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 1999/44/ES o některých aspektech prodeje spotřebního zboží a záruk na toto zboží.

¹⁶⁸ Směrnice Rady 87/102/EHS o sblížení právních a správních předpisů členských států týkajících se spotřebitelského úvěru.

¹⁶⁹ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 97/7/ES o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených na dálku.

Gesetzbuch, BGB) a s tím i ustanovení o spotřebitelských smlouvách. Ústředními pojmy jsou spotřebitel a podnikatel (ve smyslu spotřebitelského práva), které jsou vymezeny v § 13 a 14 BGB.

V souvislosti s transpozicí směrnice o některých aspektech prodeje spotřebního zboží a záruk na toto zboží¹⁷⁰ (1999) následovala třetí fáze, při níž byly všechny dříve samostatně přijaté zákony začleněny do BGB.

Není však jisté, že kodifikace spotřebitelského práva v občanském zákoníku je konečná. Například profesor Micklitz se vyslovuje pro přemístění německé práva na ochranu spotřebitelů z občanského zákoníku zpět od samostatného zákona po vzoru francouzského *Code de la Consommation* s odůvodněním, že „*nemotorný tanker BGB nemůže držet krok s dynamikou svižného spotřebitelského práva*“. Navrhuje proto vytvoření pohyblivého systému, který lépe umožní reagovat na nové požadavky spotřebitelské ochrany, která se dynamicky vyvíjí.¹⁷¹

Pokud jde o definici pojmu spotřebitele, ta je obecně spíše širší v porovnání s evropskými směrnicemi. Obdobně ochranná ustanovení proti nekalým ujednáním v adhezních smlouvách se vztahují na všechny smlouvy bez ohledu na to, zda jednou stranou je spotřebitel. Ustanovení § 13 stanoví, že spotřebitelem je každá fyzická osoba, která právně jedná za účelem, který nemůže být převážně přičítán ani její živnostenské (podnikatelské) činnosti, ani výkonu povolání.¹⁷²

Při určování uvedených kritérií se vychází z objektivního hodnocení právního úkonu. Pokud je účel smíšený, posuzuje se podle znění definice v BGB a judikatury Spolkového soudního dvora podle toho účelu, který převažuje (oproti evropské praxi je výklad extenzivnější).¹⁷³

5.5 Rakousko

Rakousko již v roce 1979, tedy před implementací evropského práva, přijalo

¹⁷⁰ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 1999/44/ES o některých aspektech prodeje spotřebního zboží a záruk na toto zboží.

¹⁷¹ Viz MICKLITZ, Hans-W. Budoucnost spotřebitelského práva – obhajoba pohyblivé systému. In: TICHÝ, Luboš. Ochrana spotřebitele. Praha: Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2014, s. 99

¹⁷² Srov. § 13 BGB: „*Verbraucher ist jede natürliche Person, die ein Rechtsgeschäft zu Zwecken abschließt, die überwiegend weder ihrer gewerblichen noch ihrer selbständigen beruflichen Tätigkeit zugerechnet werden können.*“

¹⁷³ LOOSCHELDERS, Dirk. *Shuldrecht. Allgemeiner Teil*. 11. Auflage. 2013. München: Verlag, s. 63.

samostatný zákon na ochranu spotřebitele (*Konsumentenschutzgesetz*),¹⁷⁴ který je speciální k občanskému zákoníku. V původní podobě obsahoval ustanovení na ochranu při podomních prodejkách, vč. možnosti odstoupení od smlouvy, a nepoctivá smluvní ujednání. Postupně byl zákon novelizován podle požadavků evropského zákonodárce, díky čemuž se úprava spotřebitelských práv většinou vyhnula rakouskému občanskému zákoníku (oproti vývoji v německém právu, kde je tendence kodifikovat spotřebitelské právo v občanském zákoníku).

Obdobně jako Německo, i Rakousko chápe v některých případech spotřebitele šířeji než evropské právo. Spotřebitel je definován v § 1 spotřebitelského zákona tak, že je vymezen negativně k pojmu podnikatele (kdo činí právní úkon v souvislosti se svým podnikáním)¹⁷⁵ a z této definice nevyplývá, že by ochrana byla poskytována jen fyzických osobám.

Dalším příkladem extenzivního pojetí spotřebitele v Rakousku je transpozice směrnice o uvádění finančních služeb pro spotřebitele na trh na dálku¹⁷⁶ (2002), díky jejímuž provedení jsou v Rakousku považovány za spotřebitele i osoby, které jednají při přípravě na budoucí podnikání, ačkoliv obecně (v souladu s judikaturou Soudního dvora) spotřebiteli nejsou.

5.6 Spojené státy americké

I když již v roce 1914 byl přijat zákon o Federální obchodní komisi (*Federal Trade Commission Act*), kterým byla vytvořena tato agentura s cílem zvýšit ochranu spotřebitelů a eliminovat nekalé obchodní praktiky, v Americe se ochrana spotřebitelů tak, jak ji známe dnes, začala rozvíjet obdobně jako v Evropě až v 60. a 70. letech minulého století. Kompetence jsou v oblasti ochrany spotřebitele jsou rozděleny mezi

¹⁷⁴ Bundesgesetz vom 8. März 1979, mit dem Bestimmungen zum Schutz der Verbraucher getroffen werden (Konsumentenschutzgesetz - KSchG)

¹⁷⁵ Srov. § 1, odst. 1.: "*Dieses Hauptstück gilt für Rechtsgeschäfte, an denen 1. einerseits jemand, für den das Geschäft zum Betrieb seines Unternehmens gehört, (im folgenden kurz Unternehmer genannt) und andererseits jemand, für den dies nicht zutrifft, (im folgenden kurz Verbraucher genannt) beteiligt sind.*" [online]. 2015 [cit. 2015-06-13]. Dostupné z: <https://verbraucherrecht.at/cms/index.php?id=537> .

¹⁷⁶ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2002/65/ES o uvádění finančních služeb pro spotřebitele na trh na dálku a o změně směrnice Rady 90/619/EHS a směrnice 97/7/ES a 98/27/ES

federální a státní úroveň, přičemž přijímané federální zákony nevyžadují implementaci do státních právních řádů.¹⁷⁷

Americké právo obecně považuje za spotřebitele *fyzickou osobu, která nakupuje zboží či služby pro svoji osobní či rodinnou potřebu*¹⁷⁸ – jde tedy o pozitivní vymezení, která se však obecně neliší od evropské úpravy.

5.7 Japonsko

Pojem spotřebite byl v Japonsku v právním řádu použit poprvé v roce 1968 v základním zákoně o ochraně spotřebitele (*Consumer Protection Fundamental Act*), přestože termín nebyl nijak definován. Zákon byl podroben revizi v roce 2005, ale jeho předmětem je i tak jen deklarace spotřebitelských práv a neobsahuje žádné soukromoprávní prvky.¹⁷⁹

Definice pojmu se poprvé objevila v zákonu o spotřebitelské smlouvě (2001, *Consumer Contract Act*), který má povahu obecného zákona, vztahuje se na všechny spotřebitelské smlouvy a klade si za cíl vyrovnat informační a vyjednávací asymetrie ve vztazích mezi podnikateli a spotřebiteli. Zákon stanoví soukromoprávní pravidla, která přispívají férovému uzavírání spotřebitelských smluv, např. možnost odstoupit od smlouvy v případě nedorozumění nebo zmatení způsobeného podnikatelem nebo tehdy, pokud ujednání smlouvy poškozují zájmy spotřebitele. Podle čl. 2¹⁸⁰ zákona je spotřebitel definován negativně, a to tak, že jím není ten, kdo je považován za provozovatele podniku (strana smlouvy, která jedná jako podnikatel nebo za účelem podnikání).¹⁸¹

¹⁷⁷ Viz VUKOWICH, William T. *Consumer protection in the 21st century: a global perspective*. Ardsley, NY: Transnational Publishers, 2002, s. 98 a 99.

¹⁷⁸ Viz JASPER, Margaret C. *Consumer rights law*. 2nd ed., revised and updated. New York: Oxford University Press, 2007, 229 s.

¹⁷⁹ Viz *Japanese Comparative Consumer Law* [online]. [cit. 2015-06-14]. Dostupné z: <https://tmuramot.wordpress.com/confusion-of-the-concept-between-fiduciary-duty-and-suitability-rule/>.

¹⁸⁰ *Article 2 (Definitions): „(1) The term "Consumer" as used in this Act shall mean individual(s) (however, the same shall not apply in cases where said individual becomes a party to a contract as a business or for the purpose of business).“* [online]. 2015 [cit. 2015-06-13]. Dostupné z: <http://www.consumer.go.jp/english/cca/#2-2>.

¹⁸¹ Viz NAKATA, Kunihiro. *Nejnovější vývoj spotřebitelského práva a reforma občanského zákoníku v Japonsku*. In: TICHÝ, Luboš. *Ochrana spotřebitele*. Praha: Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2014, s. 146 a násl.

5.8 Dílčí shrnutí

Z uvedeného přehledu vyplývá, že pojetí pojmu spotřebitele není v členských státech zdaleka jednotné, a to ani v legislativě, ani v judikatuře národních soudů. Zjištění podporuje názor uvedený výše, že ochrana spotřebitele by měla být více sjednocena na úrovni evropského práva, protože jedině tak lze dosáhnout skutečně jednotného vnitřního spotřebitelského trhu a právní jistoty spotřebitelů na celoevropské úrovni. Zásadní je rozhodnout o jednotné koncepci pojmu spotřebitele, přičemž autor se přiklání k přijetí generální definice (podobně jako je tomu některých národních právních řádech, např. Německu nebo Rakousku), která by umožnila odchylky pro specifické oblasti v konkrétních případech.

6 Závěr

Hlavním cílem předkládané práce bylo zhodnotit vývoj pojmu spotřebitele v evropském i českém právu, analyzovat jeho současné pojetí, související judikaturu a navrhnout případné změny *de lege ferenda*.

Nejprve se práce zabývala pojmem slabší smluvní strany, která je východiskem pro postavení spotřebitele v právním řádu. Snaha chránit slabší smluvní stranu vychází z faktické nerovnosti některých smluvních stran, čímž se dostává do kolize s některými základními zásadami, především zásadou autonomie vůle a rovnosti stran. S touto kolizí se Ústavní soud vyrovnal v souladu s principem proporcionality tvrzením, že autonomie vůle nemůže být absolutní tam, kde existuje jiné základní právo, v našem případě spatřované v ochraně slabších. Dále bylo ověřeno, že legální definice slabší strany neexistuje a ani odborná literatura nenachází jasné vymezení. Přesto lze obecně shrnout, že slabší je ve smluvním vztahu ta osoba, která je vůči druhé v určité nevýhodě spatřované zejména v nedostatku profesionality, jednání pod hospodářským tlakem a omezené informovanosti.

Bylo zjištěno, že institut slabší smluvní strany se začal vyvíjet již v období prvních ucelených civilních kodifikací a postupem času se začal v právu rozšiřovat. V současné době je jeho obecná úprava obsažena v občanském zákoníku a projevuje se v principu zákazu zneužití kvality odborníka, v institutu neúměrného zkrácení, lichvy či při úpravě smluv uzavíraných adhezním způsobem.

Mimo občanský zákoník se ochrana slabší smluvní strany projevuje především v pracovním právu při ochraně postavení zaměstnance, slabších podnikatelů (typicky začínajících, malých či středních), v úpravě nájemní smlouvy a konečně při ochraně spotřebitele, jehož vymezení je předmětem této práce a který se vyznačuje tím, že je upraven současně v českém i v evropském právu.

Historický exkurz do vývoje pojmu spotřebitele v evropském právu ukázal, že jeho definice v primárním právu není upravena, proto je předmětem zkoumání výhradně sekundární právo a judikatura Soudního dvora EU. Ta se ukázala do značné míry jako nejednotná a roztržitá do mnoha směrnic vytvořených na základě vertikálního principu. Až na jedinou výjimku, kterou představuje směrnice o souborných službách

pro cesty, pobyty a zájezdy (1990), je však možné shrnout, že ve směrnicích je za spotřebitele považována fyzická osoba, která při uzavírání smlouvy jedná za účelem mimo svoji profesní činnost (obchodní činnost, podnikání, řemeslo nebo povolání). Ochrana se tak nepředpokládá u právnických osob, ačkoliv členské státy ji mohou na základě principu minimální harmonizace rozšířit, což předpokládá i evropský zákonodárce v preambuli ke směrnici o právech spotřebitelů (2011). Na druhou stranu Soudní dvůr v jednom ze svých judikátů dospěl k závěru, že takové rozšíření nad rámec směrnice je rozporné s vnitřním trhem, a tudíž nedovolené.

Do budoucna lze v evropském právu předpokládat pokračování trendu nastoleného u směrnice o právech spotřebitelů, která dvě původní směrnice nahradila a dvě pozměnila, čímž se vytvořila ucelenější legislativní úprava. Směrnice byla vytvořena a přijata na základě mnohaletého přezkumu spotřebitelského *acquis*, které doporučilo větší uplatnění principu úplné harmonizace a horizontální metody. Oba principy mají za cíl úpravu více sjednotit, zpřehlednit díky menšímu počtu směrnic a tím vytvořit skutečný spotřebitelský vnitřní trh. Předestřená tendence by však v případě některých členských států vedla ke zúžení spotřebitelské ochrany (např. Francie, Velká Británie), což by mohlo být nežádoucí.

V souladu s aktuálním evropským pojetím pojmu spotřebitele je jeho definice upravena i v českém právním řádu, kde však na rozdíl od evropské úpravy existuje generální definice obsažená v občanském zákoníku. Ta za spotřebitele považuje člověka (fyzickou osobu), která mimo rámec své podnikatelské činnosti (nebo samostatného výkonu svého povolání) uzavírá smlouvu s podnikatelem nebo s ním jinak jedná. Takto úzké pojetí převzal občanský zákoník po rekodifikaci v roce 2012 z původní úpravy v civilním kodexu.

Ještě před rokem 2010, než došlo k novele tehdejšího občanského zákoníku, považovalo české právo za spotřebitele i právnické osoby, pokud nejednaly v rámci své obchodní nebo podnikatelské činnosti. Ochrana spotřebitele se tedy vztahovala např. I na neziskové organizace, tehdejší občanská sdružení nebo společenství vlastníků jednotek. S odkazem na evropskou úpravu však bylo toto pojetí uvedenou novelou opuštěno a následně některými autory kritizováno.

Z práce rovněž vyplynulo, že postavení spotřebitele se odráží i v procesním právu. Soudní řízení se z důvodu vysokých nákladů a časové náročnosti pro spotřebitele nehodí k řešení drobnějších sporů, proto je třeba hledat jiné alternativy. Rozhodčí řízení přináší pro spotřebitele značná rizika, proto se autor přiklání k přijetí návrhu zákona, jehož předmětem je vytvoření mimosoudního řešení spotřebitelských sporů, které by mělo posílit procesní postavení spotřebitele v právním řádu.

Na základě uvedeného zhodnocení české i evropské právní úpravy autor při úvahách *de lege ferenda* vychází z následujících tezí:

- (i) definice pojmu spotřebitele je v jednotlivých směrnících i judikatuře Soudního dvora nejednotná;
- (ii) v různých členských státech je pojem spotřebitele vykládán i chápán rozdílně;
- (iii) převažující je pojetí spotřebitele jako fyzické osoby, které převzal i český zákonodárce.

S ohledem na výše uvedené závěry se autor přiklání k názoru, že ochrana spotřebitele by v sekundárních pramenech EU měla být více sjednocena. Roztříštění do mnoha směrnic činí nepřehledným i pojetí spotřebitele, které je rozhodující pro rozsah spotřebitelské ochrany. V souladu s provedeným přezkumem spotřebitelského *acquis* se autor přiklání ke sjednocení právní úpravy i jejímu výkladu v jednotlivých členských státech. Zůstává však otázkou, do jaké míry by ke sjednocení mělo dojít, zda by mělo zůstat u úpravy směrnici, nebo se přiklonit k formě nařízení či vytvoření Evropského spotřebitelského kodexu. Je však více než sporné, zda lze plně harmonizovat spotřebitelské právo za situace, kdy chybí jednotná evropská úprava smluvního práva.

Z hlediska recentního omezení rozsahu spotřebitelské úpravy na fyzické osoby se autor přiklání k jejímu rozšíření tak, aby pojem zahrnoval rovněž některé právnické osoby. Důvodem je faktická nerovnost mezi smluvními stranami, která je v obdobné disproporci jako u spotřebitelů – fyzických osob. Autor navrhuje přiznání ochrany především neziskovým organizacím (konkrétně nadacím, nadačním fondům, obecně prospěšným společnostem či ústavům), právnickým osobám se statutem veřejné prospěšnosti, spolkům či společenstvím vlastníků jednotek. Ačkoliv by změnu pojetí

spočívající v rozšíření ochrany na právnické osoby mohl přijmout český zákonodárce v případech, kdy to umožňuje princip minimální harmonizace, s ohledem na snahu o integraci evropského spotřebitelského práva i vnitřní trh je podle názoru autora vhodnější přijmout takovou koncepční změnu na evropské úrovni.

V případě malých a středních podnikatelů se doporučuje ponechání současného stavu s tím, že na ně lze aplikovat obecnou úpravu slabší smluvní strany. Podle názoru autora by při přílišném rozšíření ochrany i na některé podnikající právnické osoby a při jejím nesprávném provedení mohlo dojít k nežádoucí situaci, kdy by právo vytvořilo z takového spotřebitele jako slabší strany stranu fakticky silnější.

7 Použité zdroje

Literatura

- BĚLINA, Miroslav a kol. *Pracovní právo*. 6. vyd. 2014. Praha: C.H. Beck, 2014, 464 s.
- COESTER, Michael. *Smluvní autonomie a ochrana spotřebitele*. In: TICHÝ, Luboš. *Ochrana spotřebitele*. Praha: Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2014, s. 35 a násl.
- ČERNÁ, Stanislava, Stanislav PLÍVA a kol. *Podnikatel a jeho právní vztahy*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova. Právnická fakulta, 2013, 156 s.
- DREHER, Meinrad. *Der Verbraucher — Das Phantom in den opera des europäischen und deutschen Rechts?*. *JuristenZeiten*. 1997, č. 4, s. 167 – 178.
- DVOŘÁK, Jan, Jiří ŠVESTKA, Michaela ZUKLÍNOVÁ, a kol.. *Občanské právo hmotné*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, 429 s. ISBN 978-80-7478-326-5
- ELIÁŠ, Karel, HAVEL, Bohumil, BEZOUŠKA, Petr a kol. *Občanské právo pro každého: pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku*. 2. dopl. a aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 85.
- ELISCHER, David. In: DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 285.
- HŮRKA, Petr. *Pracovní právo*. 2. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015, 575 s.
- JASPER, Margaret C. *Consumer rights law*. 2nd ed., revised and updated. New York: Oxford University Press, 2007, 229 s.
- LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I – obecná část (§ 1 – 654): komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, 1. sv.
- LOOSCHELDERS, Dirk. *Shuldrecht. Allgemeiner Teil*. 11. Auflage. 2013. München: Verlag, s. 63.
- MICKLITZ, Hans-W. *Budoucnost spotřebitelského práva – obhajoba pohyblivé systému*. In: TICHÝ, Luboš. *Ochrana spotřebitele*. Praha: Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2014, s. 99
- ONDŘEJ, Jan, RŮŽIČKA, Květoslav. *Spotřebitelské smlouvy a ochrana spotřebitele: ekonomické, právní a sociální aspekty*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2013, s. 15.
- PELIKÁNOVÁ, Irena, PELIKÁN, Robert. In: *Občanský zákoník: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, 1. sv.
- PIZZIO, Jean-Pierre. *Francouzský zákonodárny systém o ochraně spotřebitele*. In: *Spotřebitelská legislativa EU a její implementace do práva členského a kandidátského státu*. Praha: CEFRES, 2001., s. 51.
- SALAČ, Josef. *ESD: Právnická osoba není spotřebitelem ve smyslu směrnice 93/13/EHS*. In: *Soudní rozhledy*, 2002, č. 3, s. 115.

- SELUCKÁ, Markéta. *Ochrana spotřebitele v navrhovaném občanském zákoníku*. Právní rozhledy. 2009, s. 364-368.
- SELUCKÁ, Markéta. *Ochrana spotřebitele v soukromém právu*. 1. vyd. Praha: Beck, 2008, s. 11.
- SELUCKÁ, Markéta. *Ochrana spotřebitele: nenápadná změna se zásadními dopady*. Právní rozhledy 2010, č. 14.
- ŠMEJKAL, Václav, NAVRÁTIL, Petr. *Každý spotřebitel, nebo jen občan EU: kdo je chráněn spotřebitelským právem EU?*. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica. 2013, roč. 2013, č. 2, s. 68.
- TENREIRO, M. *Conclusions on The Integration Of Directive 93/13*. In: The National Legal Systems [Online]. Překlad z: VÍTOVÁ, Blanka. *Nepřiměřená ujednání ve spotřebitelských smlouvách po rekodifikaci soukromého práva*. Vyd. 2. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 225.
- TICHÝ, Luboš, ARNOLD, Rainer, ZEMÁNEK, Jiří a kol. *Evropské právo*. 5. vyd. Praha: C.H. Beck, 2014, 756 s.
- TICHÝ, Luboš. *Pojem spotřebitele jako smluvní strany v evropském a českém právu*. In: Spotřebitelská legislativa EU a její implementace do práva členského a kandidátského státu. Praha: CEFRES, 2001., s. 139 a násl.
- TOMANČÁKOVÁ, Blanka. *Soukromoprávní ochrana spotřebitele v návrhu nového občanského zákoníku čili nic?*. In: HAVEL, Bohumil a PIHERA, Vlastimil. *Soukromé právo na cestě: eseje a jiné texty k jubileu Karla Eliáše*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, 396 s.
- TOMÁŠEK, Michal. *Pokračování evropské diskuse o pojmu "spotřebitel"*. Právní rozhledy. 111020038-11, s. 8-11.
- VUKOWICH, William T. *Consumer protection in the 21st century: a global perspective*. Ardsley, NY: Transnational Publishers, 2002, s. 98 a 99.
- WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena. *Civilní právo procesní: vysokoškolská učebnice*. 7. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Linde Praha, 2014, 621 s.
- ZOULÍK, František. *Soukromoprávní ochrana slabší smluvní strany*. Právní rozhledy. 10/3, 2002, s. 109-116.

Judikatura

- nález Ústavního soudu ze dne 1.11.2007, sp. zn. I. ÚS 312/05.
- nález Ústavního soudu ze dne 10.1.2012, sp. zn. I. ÚS 1930/11.
- nález Ústavního soudu ze dne 5. června 2009, sp. zn. I. ÚS 342/09.
- nález Ústavního soudu ze dne 5. června 2009, sp. zn. I. ÚS 342/09.
- nález Ústavního soudu ze dne 6.11.2007, sp. zn. II. ÚS 3/06
- nález Ústavního soudu ze dne 6.11.2007, sp. zn. II. ÚS 3/06.
- nález Ústavního soudu ze dne 9.2.2011, sp. zn. Pl.ÚS 1/10.

rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. března 2012, sp. zn. 33 Cdo 4114/2010.

rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 5.8.2008, sp. zn. 28 Cdo 864/2008.

rozsudek Soudního dvora (druhého senátu) ze dne 20. ledna 2005, Johann Gruber proti Bay Wa AG., č.j.C-464/01.

rozsudek Soudního dvora (pátého senátu) ze dne 17. března 1998, Bayerische Hypotheken- und Wechselbank AG proti Edgard Dietzinger, č.j. C-45/96.

rozsudek Soudního dvora (pátého senátu) ze dne 25. dubna 2002, Komise Evropských společenství proti Řecké republice, č.j. C-154/00 a rozsudek Soudního dvora (pátého senátu) ze dne 25. dubna 2002, Komise Evropských společenství proti Francouzské republice, č.j. C-52/00.

rozsudek Soudního dvora (prvního senátu) ze dne 14. března 1991, Patrice Di Pinto, č.j. C-361/89.

rozsudek Soudního dvora (prvního senátu) ze dne 14. března 2013, Česká spořitelna, a.s. proti Gerald Feichter, č.j. C-419/11.

rozsudek Soudního dvora (šestého senátu) ze dne 3. července 1997, Francesco Benincasa proti Dentalkit Srl., č.j. C-269/95.

rozsudek Soudního dvora (třetího senátu) ze dne 22. listopadu 2001, Cape Snc proti Idealservice Srl (C-541/99) a Idealservice MN RE Sas proti OMAI Srl, spojené věci č.j. C-541/99 a C-542/99.

rozsudek Soudního dvora ze dne 27. června 2000, Océano Grupo Editorial SA proti Roció Murciano Quintero a dalším, spojené věci č.j. C-240/98 až C-244/98.

Právní předpisy

nařízení Evropského parlamentu a Rady 1896/2006/ES, kterým se zavádí řízení o evropském platebním rozkazu.

nařízení Evropského parlamentu a Rady 524/2013/EU o řešení spotřebitelských sporů on-line.

nařízení Evropského parlamentu a Rady 861/2007/ES, kterým se zavádí evropské řízení o drobných nárocích

směrnice Evropského parlamentu a Rady 1999/44/ES o některých aspektech prodeje spotřebního zboží a záruk na toto zboží.

směrnice Evropského parlamentu a Rady 2002/65/ES o uvádění finančních služeb pro spotřebitele na trh na dálku.

směrnice Evropského parlamentu a Rady 2005/29/ES o nekalých obchodních praktikách.

směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/83/EU o právech spotřebitelů.

směrnice Evropského parlamentu a Rady 2013/11/EU o alternativním řešení spotřebitelských sporů.

směrnice Evropského parlamentu a Rady 97/7/ES o ochraně spotřebitele v případě

smluv uzavřených na dálku.

směrnice Rady 85/374/EHS o sbližování právních a správních předpisů členských států týkajících se odpovědnosti za vadné výrobky.

směrnice Rady 85/577/EHS o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených mimo obchodní prostory.

směrnice Rady 87/102/EHS o sbližování právních a správních předpisů členských států týkajících se spotřebitelského úvěru.

směrnice Rady 90/314/EHS o souborných službách pro cesty, pobyty a zájezdy.

směrnice Rady 93/13/EHS o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách.

zákon č. 358/1992 Sb., notářský řád.

zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník.

zákon č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele.

zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii.

zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

zákon č. 127/2005 Sb., o elektronických komunikacích.

zákon č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru.

zákon č. 229/2002 Sb., o finančním arbitrovi.

zákon č. 353/2003 Sb., o spotřebních daních.

zákon č. 458/2000 Sb., energetický zákon.

zákon č. 458/2000 Sb., energetický zákon.

zákon č. č. 127/2005 Sb., o elektronických komunikacích.

Abstrakt

Název: Pojem spotřebitele v evropském a českém právu

Hlavním cílem práce je zhodnotit pojem spotřebitele, jehož pojetí je rozhodující pro rozsah ochrany spotřebitelů, popsat jeho historický vývoj a navrhnout změny *de lege ferenda*. Pojem spotřebitele vychází z konceptu slabší smluvní strany, přičemž úvodem se práce zabývá její definicí, základními zásadami, obecnou úpravou v občanském zákoníku a konkrétními příklady ochrany slabších v právu.

Práce se nejprve zaměřuje na úpravu pojmu spotřebitele v evropském právu, která je obsažena výhradně v sekundárních aktech EU. Většina soukromoprávních směrnic je postaven na principu minimální harmonizace a v souladu s judikaturou SDEU považuje za spotřebitele fyzickou osobu, která jedná s podnikatelem mimo svoji profesní činnost. Do budoucna lze předpokládat sjednocení ochrany spotřebitele na vnitřním trhu, přechod k principu úplné harmonizace či vytvoření Evropského spotřebitelského kodexu.

V České republice je pojem spotřebitele upraven od roku 1993, přičemž do dnešního dne byl několika novelizacemi zužován, až převládlo i v občanském zákoníku po rekonstrukci jeho restriktivní pojetí jen jako fyzické osoby.

Práce okrajově zmiňuje i procesní aspekty postavení spotřebitele s akcentem na navrhovaný systém mimosoudního řešení sporů. Závěrem je zařazena komparativní kapitola, která srovnává pojetí pojmu spotřebitele v právních řádech především vybraných zemí EU.

Po zhodnocení vývoje v českém i evropském právu se autor *de lege ferenda* přiklání k rozšíření pojmu spotřebitele tak, aby zahrnoval rovněž některé právnické osoby. Důvodem je faktická nerovnost mezi smluvními stranami, která je v obdobné disproporci jako u fyzických osob. Autor navrhuje přiznání ochrany především neziskovým organizacím, právnickým osobám se statusem veřejné prospěšnosti, spolkům či společenstvím vlastníků jednotek. V případě malých a středních podnikatelů se doporučuje ponechání současného stavu s tím, že na ně lze aplikovat obecnou úpravu slabší smluvní strany.

Abstract

Title: Notion of Consumer in European and Czech Law

The main aim of the thesis is to analyze the notion of consumer, to describe its historical evolution and provide solutions *de lege ferenda*. The notion of consumer, which is crucial for the extent of consumer protection, results from the concept of weaker contracting party. Therefore this thesis firstly deals with its definition, main principles, general enactment in the Civil Code and particular examples of protection of weaker parties.

The thesis mainly focuses on legal regulation of the notion of consumer in European law which is exclusively regulated by secondary legislation of the EU. The majority of private law directives is based on the principle of minimum harmonisation and, in accordance with the case law of the Court of Justice of the EU, it characterises the consumer as a natural person acting with the entrepreneur out of their professional activity. It is assumed that consumer protection might become more integrated within the internal market of the EU, as well as based on full harmonisation principle or adoption of a general "European Consumer Protection Act".

In the Czech Republic, the notion of consumer has been enacted since 1993 and the definition was restricted through a few amendments solely to natural persons. The recodification of Czech civil law in 2012 took over the narrow notion of consumer.

The thesis deals marginally with the procedural aspect of the specific position of consumers with regards to the alternative dispute resolution. The thesis concludes with a comparative chapter in which the notion of consumer is confronted with the legislation and case law of other Member States of the European Union.

Taking into account the historic development of the notion of consumer in both European and Czech law, the author proposes to extend the notion to some selected legal persons. The reason for such extension is a factual inequality between some legal persons and qualified entrepreneurs. The author recommends to extend the protection to non-profit making organizations, associations or charitable organisations. In case of small and medium-sized entrepreneurs, it is recommended to keep the status quo with the possibility of applying the weaker contracting party protection.

Klíčová slova

Pojem spotřebitele – Slabší smluvní strana

Keywords

Notion of Consumer – Weaker Contracting Party